

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА СЕКТОРОТ НА МСП ЗА 2020

АГЕНЦИЈА ЗА ПОДДРШКА НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО НА
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Ноември 2021

Авторските права на овој извештај ги задржува Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Северна Македонија

При користење на информациите од овој документ во целост или на делови од истиот потребно е да се референцира документот на следниот начин:

Годишен извештај за секторот на МСП за 2020. (2021) Агенцијата за поддршка на претприемништвото на Република Северна Македонија

СОДРЖИНА

Извршно резиме	8
1. Улогата на МСП во економскиот развој	9
1.1 Стратешка рамка за развој на МСП.....	10
2. Макроекономска состојба во 2020 година.....	15
2.1 Глобална макроекономска состојба	15
2.2 Макроекономско опкружување во Република Северна Македонија	16
2.3 Бруто додадена вредност на производство по основни цени	19
3. Правна регулатива	21
3.1 Преглед на правна рамка.....	21
3.2 Класификација на претпријатијата	23
3.4 Отворање на бизнис.....	24
3.5 Едношалтерски систем.....	26
4. Демографија на претпријатијата	27
4.1. Активни претпријатија по сектори 2020	28
4.2. Бизнис демографија и бизнис динамика.....	30
4.2.1. Демографија на претпријатија според основањето	30
4.2.2 Активни претпријатија по општини	31
4.2.3 Трговец поединец	35
4.2.4. Занаетчиство и креативни индустрии.....	36
4.3. Влијание на Ковид-19 на МСП.....	37
4.3.1 Состојби кај угостителските претпријатија предизвикани од Ковид -19.....	39
5. Трговија.....	41
5.1. Извоз.....	43
5.2. Увоз	44
5.3. Обем на размена и трговски дефицит	45
5.4 Електронска трговија.....	46
6. Пазар на труд.....	48
6.1 Вработување	48
6.2 Самовработување.....	52
6.3 Вработување по сектори на економска активност	54
6.4 Вработување според видот на сопственост на претпријатијата.....	55

6.4.1 Креативни индустрии	56
6.5 Невработеност во Република Северна Македонија.....	58
6.6 Програми за поддршка на вработувањето.....	60
7. Финансиска состојба и финансирање на МСП	63
7.1 Кредитни линии и грантови за развој на МСП	66
7.1.1 Фонд за иновации и технолошки развој	67
Користена литература.....	72
Прилог 1- Владини мерки за поддршка на претпријатијата за време на кризата предизвикана од Ковид-19	75

Листа на слики

Слика 1. Отворање на бизнис во РСМ и споредбени регионални економии-рангирање и резултат	25
--	----

Листа на графици

График 1. Приказ на промените на реалниот БДП во светот, ЕУ, еврозоната, Велика Британија, С.А.Д., Кина, Јапонија и Република Северна Македонија, 2005-2020 (% на промена спореден со претходниот период).....	16
График 2. Основања, промени и бришења на правни субјекти.....	22
График 3. Број на активни претпријатија од 2015 до 2020	27
График 4. Активни претпријатија во 2020 по големина	27
График 5. Активни деловни субјекти по општини за 2020 година.....	32
График 6. Покриеност на увозот со извоз, 2010-2020 година	42
График 7. Стоковна размена според економските групации на земјите, извоз.....	43
График 8. Стоковна размена според економските групации на земјите, увоз во 2020 година	44
График 9. Надворешна трговија во периодот од 2010-2020	45
График 10. Трговски дефицит во периодот од 2010-2020 година.....	45
График 11. Пораст на е-трансакциите кон домашни е-трговци по квартали, 2019 и 2020 година.....	46
График 12. Работоспособно население, стапка на активност, вработеност и невработеност, 2019 - 2020 година	49
График 13. Работоспособно население според економската активност, споредбен приказ на 2019 и 2020 година.....	50
График 14. Вработени лица според степен на образование во 2020 година прикажано во проценти	50
График 15. Вкупно просечна исплатена месечна бруто-плата, во денари, 2017-2020.....	51
График 16. Вработени според секторите на дејност на деловниот субјект во 2020 година	54
График 17. Вработени според видот на сопственоста на деловниот субјект и полот, по години	55
График 18. Вработени според статусот во вработеноста.....	56
График 19. Пазар на труд во ЕУ во креативните индустрии, 2020 година	57
График 20. Удел на самовработените во културните индустрии наспроти вкупното вработување во %, 2020.....	57
График 21. Стапка на невработеност, од 2017-2020 година.....	59
График 22. Невработени според школската подготовка во 2020 година	60
График 23. Домашно кредитирање според финансиски сектор и по банки	64
График 24. Рангирање на главните пречки за фирмите во Република Северна Македонија, 2019.....	65

Листа на табели

Табела 1. Развојни програми за МСП	13
Табела 2. Основни економски показатели за македонската економија.....	17
Табела 3. БДП според производниот метод според тековни цени од 2016 - 2020 година ..	19

Табела 4. Дефиниција за ММСП	23
Табела 5. Тарифник на Централен Регистар на РСМ	25
Табела 6. Активни претпријатија по сектори 2020.....	29
Табела 7. Број на новорегистрирани и неактивни претпријатија (2018-2020).....	30
Табела 8. Вид на сопственост на претпријатијата	31
Табела 9. Активни претпријатија по големи на и општини за 2020 година	32
Табела 10. Демографија на трговец-поединец во 2020 година	35
Табела 11. Стоковна размена, јануари-декември 2020 година	41
Табела 12. Просечна исплатена месечна нето-плата по вработен, декември 2020 година..	52

Кратенки

АВРСМ - Агенција за вработување на Република Северна Македонија

АППРСМ – Агенција за поддршка на претприемништвото на Република Северна Македонија

БДП - Бруто домашен производ

БГП - Бруто годишен приход

Влада - Влада на Република Северна Македонија

ИТ – Информатичка технологија

ИПА - Инструментот за претпристапна помош

ЕУ - Европска Унија

ЕФТА - Европската асоцијација за слободна трговија

ЗТД - Закон за трговски друштва

МКД - Македонски денар

ММСП - Микро, мали и средни претпријатија

МСП - Мали и средни претпријатија

РСМ - Република Северна Македонија

САА - Спогодбата за асоцијација и стабилизација

УНДП – Развојна програма на Обединетите нации

УНИЦЕФ – Фондот за деца на Обединетите нации

УСАИД – Агенција за меѓународен развој на С.А.Д.

ФИТР – Фонд за иновации и технолошки развој

ЦЕФТА - Средноевропски договор за слободна трговија

ЦРРСМ - Централен регистар на Република Северна Македонија

Извршно резиме

Светската здравствена криза предизвикана од пандемијата на вирусот Ковид -19 ја дефинираше 2020 година како исклучително тешка што предизвика сериозни промени во животните текови на луѓето во целиот свет. Оваа ситуација влијаеше на финансиските пазари, деловните субјекти и воопшто на светската економија со голем акцент на справување со промените во работењето на компаниите предизвикано од извршување на задачите во домашни услови и вонредни услови, промени во однесувањето на потрошувачите, како и промени во ланецот на вредности.

Следствено, глобална здравствена и економска криза во 2020 година предизвика тектонски поместувања во начинот на работењето на ММСП како во светот, така во регионот на Западен Балкан и Република Северна Македонија. Економската криза изврши трајно влијание и промена на парадигмата на водење бизнис, движечките сили како и институционалните механизми за поддршка на бизнисите. Иако процесите за менување се започнати, допрва ќе се согледуваат и анализираат во пост-пандемски економски услови, и тоа новите бизнис модели, прилагодување на политиките за извоз, човечки ресурси, финансии и маркетинг.

Во текот на 2020 година, владините институции, меѓународните организации како и финансискиот сектор ги пренасочија активностите кон активно спроведување на мерките на Владата за олеснување на последиците од пандемијата кај најпогодените деловни субјекти, како населението така и компаниите. АППРСМ успешно ги реализираше редовните програмски активности за поддршка на ММСП, понатаму ФИРТ ги прошири активностите за дополнителна поддршка на младите компании и оние кои им требаше дополнителен импетус за продолжување на деловните активности, АВРСМ со мали потешкотии поради карантинот ја реализираше поддршката за започнување сопствен бизнис, и Министерството за економија ги реализираше предвидените буџетски средства за поддршка на конкурентноста и пласман на меѓународни пазари.

Во годините кои следат секторот на ММСП ќе биде исправен пред големи предизвици и промени кои ги очекуваат во сите пори на нивното работење како би можеле да ги надминат последиците, но и да ја намалат неизвесноста при слични идни ситуации.

1. Улогата на МСП во економскиот развој

Микро, малите и средните претпријатија како најбројни во приватниот сектор, се застапени помеѓу 95% и 99% во најголем дел од земјите во светот¹, и претставуваат значаен сегмент во економиите на развиените, земјите во развој како и во неразвиените држави. МСП Стратегијата за одржлива и дигитална Европа од март 2020 година, наведува дека секторот на МСП има улога на р'бетен столб во целокупната економија на ЕУ поради можноста за прилагодување кон промените и иновациите на помалите компании.² Во ЕУ има 25 милиони МСП кои придонесуваат 50% во БДП, 50% од нив се вклучени во иновациски активности, генерираат 100 милиони работни места и додаваат вредност во секој сектор од економијата. Развојот на МСП придонесува кон поголема искористеност на локалните ресурси, понатаму, искористеност на слободниот капитал на граѓаните со креирање на нови работни места, оттука, намалување на стапката на невработеност. Економските институции во поголемиот дел од државите низ светот се повеќе ја разбираат важноста на МСП како главни двигатели на забрзување на економскиот раст и развој на целокупната економска активност, поради што се преземаат мерки за поддршка, финансирање и подобрување на условите кон овој сектор, како клучен дел од нивните националните политики.

Во Република Северна Македонија, МСП се исто така најбројни, а претприемачката култура започна да се развива во последната деценија на 20 век, предизвикана од новиот процес на приватизација во новоформираната земја. По повеќе од дваесет години, голем напор на локалните засегнати страни и значајната донаторска поддршка за поттик на претприемништвото и развој на секторот, МСП заземаат клучна позиција во економијата на РСМ. Формалните и неформалните образовни политики, политиката за развој на малите бизниси, меѓу која е и онаа на АППРСМ, индустриската политика, како и политиките за вработување даваат дополнителна поддршка кон претприемничката култура и растот на МСП.³ Претприемништвото претставува алатка за стимулација на иновација и зголемување

¹ Агенција за поддршка на претприемништво на Република Северна Македонија, 2018.

² МСП Стратегија за одржливост и дигитална Европа, достапна на следниот [линк](#)

³ Димитрова, М. (2020).

на конкурентноста на пазарот преку што се поттикнува растот на БДП, извозот, како и промоција на домашните производи на странските пазари.

Со неодамнешното ширење на Ковид-19 и неговото влијание врз бизнис заедницата, со поголемо негативно влијание во одредени индустрии, претходно воспоставените цели за економски развој веќе не се доволни. Како посебен мотор на економијата, кривката стартап заедница ќе треба дополнително да се поддржи во годините што доаѓаат, особено во време на неизвесност на здравствените текови и промена на работните навики и промените на начинот на работењето на организациите. Покрај финансиска поддршка и јакнење на институционалната поддршка, потребно е создавање на правно и законско опкружување за развој на МСП и зголемување на конкуренцијата, извозот и иновативноста. Дополнително, суштествен фактор за развој на МСП во националната економија на РСМ е макроекономската стабилност, како стабилноста на валутата, ниската стапка на инфлација и одржливите стапки на економскиот раст.⁴

Фокусот на Европа е во поддршка на развојот на секторот на МСП во делот на одржлив развој и дигитализација бидејќи во однос 54% дигитализација кај големите компании, само 17% од МСП ги дигитализирале своите операции. Понатаму, насоките на ЕУ се кон постигнување на економија која ќе биде климатски неутрална, ќе се заснова на ефикасно користење на ресурсите и ќе реагира брзо на дигитализацијата преку целосна мобилизација на секторот на МСП.

1.1 Стратешка рамка за развој на МСП

Насоките и целите за постигнување повисок економски развој ги дава Владата преку секторот за економски прашања, а понатаму тие се канализираат во стратешки документи и се однесуваат на неколку сектори. За секторот на МСП значајни се неколку стратегии, кои преку акциски планови ги реализираат зададените цели. Во 2020 година актуелни биле следните стратешки документи во надлежност на неколку сектори кои делуваат во рамки на Министерство за економија на Република Северна Македонија.

⁴ Guneva, D. & Fotov, R. (2020)

Стратегијата за конкурентност 2016-2020⁵

Оваа стратегијата нуди рамка за ефективно искористување на средствата на ЕУ од ИПА II фондовите, а развиена беше на принципот на *чадор стратегија*. Во текот на нејзината имплементација, само неколку од мерките беа спроведени поради тоа што само мал дел од предвидените средства беа достапни. Во неа беа обработени следните теми:

- Поедноставна и постабилна деловна средина;
- Претприемачки и попродуктивен МСП сектор;
- Подинамичен извозен сектор;
- Поатрактивна средина за странски инвеститори;
- Вешта и претприемничка работна сила;
- Заживеана индустриска политика; и,
- Повеќе финансии за претприемачкиот сектор.

Програма за конкурентност, иновации и претприемништво за 2020⁶

Покрај Стратегијата за конкурентност, Владата изготви и Програма со која се уредува намената за средствата за унапредување на конкурентноста, иновациите и претприемништвото со вкупен износ од 47.940.000,00 денари од Буџетот на Република Северна Македонија од кои 34.740.000,00 денари за поддршка и развој на МСП во 2020 година. Во овој документ, мерките за развој и поддршка на претприемништвото и МСП во рамки на Мерка 1, кои се планираат за реализација во 2020 година се следните:

- Финансиска поддршка за микро, мали и средни претпријатија во вкупен износ од 14.000.000,00 денари;
- Финансиска поддршка за подобрување на вредносните синџири во вкупен износ од 1.500.000,00 денари;
- Кофинансирање на фаб-лабови во вкупен износ од 1.500.000,00 денари;
- Финансиска поддршка за женско претприемништво во вкупен износ од 1.500.000,00 денари; и,

⁵ Национална стратегијата за конкурентност со акционен план на македонската економија 2016-2020

⁶ Програма за конкурентност, иновации и претприемништво за 2020 година; Владата на РСМ.

- Кофинансирање на проекти за развој и поддршка на МСП и промоција на претприемништвото во Република Северна Македонија во износ од 3.000.000,00 денари.

Дополнително за поддршка и развој на МСП во рамки на програмата се креирани:

- Мерка 2 за развој и поддршка на интернационализацијата на МСП;
- Мерка 3 за развој и поддршка на занаетчиството;
- Мерка 4 за поддршка за стручно оспособување на вработените во МСП и
- Мерка 5 за студија за предлог-одржлив модел за услуги за деловен развој за МСП во вкупен износ од 1.000.000,00 денари.

Индустриската стратегија на Република Северна Македонија 2018-2027⁷

Визијата на стратегијата цели кон *унапредување на индустријализацијата преку стимулирање на растот и развојот на преработувачката индустрија со цел зголемување на продуктивноста, создавање нови работни места, зголемување на приходите и зајакнување на човечкиот капитал, истовремено решавајќи ги предизвиците на циркуларната економија*. Со јасно поставени цели и индикатори за успех, стратегијата е насочена кон одржување и зголемување на уделот на преработувачката индустрија во БДП, не само од економски туку и од политичко-стратешко значење во контекст за пристапување кон ЕУ.

Понатаму, стратегијата го става фокусот на зголемување на конкурентноста на домашната индустријата и економијата преку пет области на делување, и тоа:

- меѓународна соработка и поттикнување странски директни инвестиции;
- применети истражувања, развој и иновации;
- развој на еколошки производи и услуги за одржлив развој;
- развој на МСП и претприемништво; и,
- Соработка во кластери и мрежи.

Меѓу другите, ги издвојуваме специфичните мерки за развој на МСП и претприемништво:

- поддршка на отворањето нови бизниси преку создавање поволна бизнис клима;
- поттикнување на програмите за доживотно учење за претприемништво; и,

⁷ Индустриската политика 2009-2020 подготвена од Министерство на економија на РСМ

- воведување нови финансиски инструменти за брзо растечките иновативни МСП.

Националната стратегија за МСП 2018-2023⁸ и Акционен план 2018-2020

Исто така, од клучно значење за развој на секторот на МСП е и Стратегијата за МСП која е подготвена во согласност со Актот за мали претпријатија на Европската унија. Визијата на стратегијата е *МСП да прераснат во двигатели на инклузивниот економски раст во Република Северна Македонија и во создавањето на продуктивни и одржливи работни места*. Стратегијата укажува на фактот дека Министерството за економија обезбедува надзор и лидерство во развојот на секторот за МСП, координирајќи и интегрирајќи ги политиките и програмите со клучните владини министерства, сектори и агенции, како и останатите засегнати субјекти во опкружувањето.

Стратегијата ги има поставено следните цели категоризирани во три пошироки сектори, види Табела 1.

Табела 1. Развојни програми за МСП

СТОЛБ 1	СТОЛБ 2	СТОЛБ 3
Поволно деловно окружување	Зголемување и подобрување на можноста за раст на МСП	Динамичен екосистем на претприемништво и иновации
ПРОГРАМИ		
Подобрување на креирањето на политиките и координацијата	Подобрување на услугите за деловен развој	Проширување на претприемништвото во образованието и обуката
Поедноставување на правното и регулаторното окружување	Подобрување на пристапот до финансии	Подобрување на науката, технологијата и иновациите во развојот на МСП
Зајакнување и институционализирање на социјалниот дијалог	Олеснување на интернационализацијата	Основање научни и технолошки паркови и инкубатори за иновации
Координирање на податоците за МСП и на следењето и оценувањето	Поддршка на развојот на вредносниот синџир	
Национална асоцијација на МСП		

Националната стратегија за иновации 2012-2020

Оваа стратегија е во координација со целите за трансформација на земјата во економија заснована врз знаења, зголемена конкурентност на меѓународните пазари преку обучени работници и иновативни претпријатија. Иновациите се посочени како клучни за економскиот раст, а тоа може да се постигне преку внесување иновации во деловните

⁸ Националната стратегија за МСП (2018-2023).

субјекти; зајакнување на човечките ресурси за иновации; создавање регулаторно окружување за поддршка на иновациите; и зголемување на тековите на знаења помеѓу актерите во иновациите.

Стратегија за развој на женско претприемништво 2019– 2023⁹

Покрај овие стратегии, институциите во државата, поттикнати и поддржани од меѓународните институции, ставија фокус и на женското претприемништво. Визијата на стратегијата е зајакнување на женско претприемништво, додека главните цели се економско јакнење на жените преку создавање на поволна бизнис клима и обезбедување поддршка за развој на нивниот претприемнички потенцијал со што ќе придонесе кон развојот на постоечките и отворање на нови претпријатија, креирање на нови работни места, како и градење на претприемачки еко систем за континуиран развој на женско претприемништво.

Годишниот план за работа на Министерството за економија за 2020¹⁰

Меѓу другото, овој план се однесува на поддршка и развој на МСП, како дел од точката за подобрување на деловната клима и зголемување на конкурентноста преку подобрување на општествената одговорност и поддршка и развој на секторите туризам и угостителство. Акцент е ставен на отворање на нови работни места и активни мерки за вработување и зголемување на нивото на платите во економијата и подобрен екосистем за претприемништво и иновации. Планирани се субвенции, кофинансирање, едукација и слични активности за создавање поттикнувачка клима за отворање на нови и јакнење на постојните микро, мали и средни претпријатија и занаетчији како и развој и унапредување на институционалната инфраструктура за поддршка на бизнисот и ефектуирање на претприемачката култура преку активно промовирање на претприемништвото и конкурентноста.

Покрај овие стратешки документи и акциони планови дополнително внимание се посветува на стратешки развој претприемачко учење, образованието, унапредувањето на енергетската ефикасност во деловните субјекти итн.

⁹ Стратегија за развој на женско претприемништво во РМ 2019– 2023, изготвена за потребите на Министерството за економија со финансиска и техничка поддршка од GTF (Gender Task Force) - Иницијатива за одржлив раст, а во соработка со Здружението на бизнис жени во Македонија.

¹⁰ Годишен план за работа за 2020 година, Министерство за економија.

2. Макроекономска состојба во 2020 година

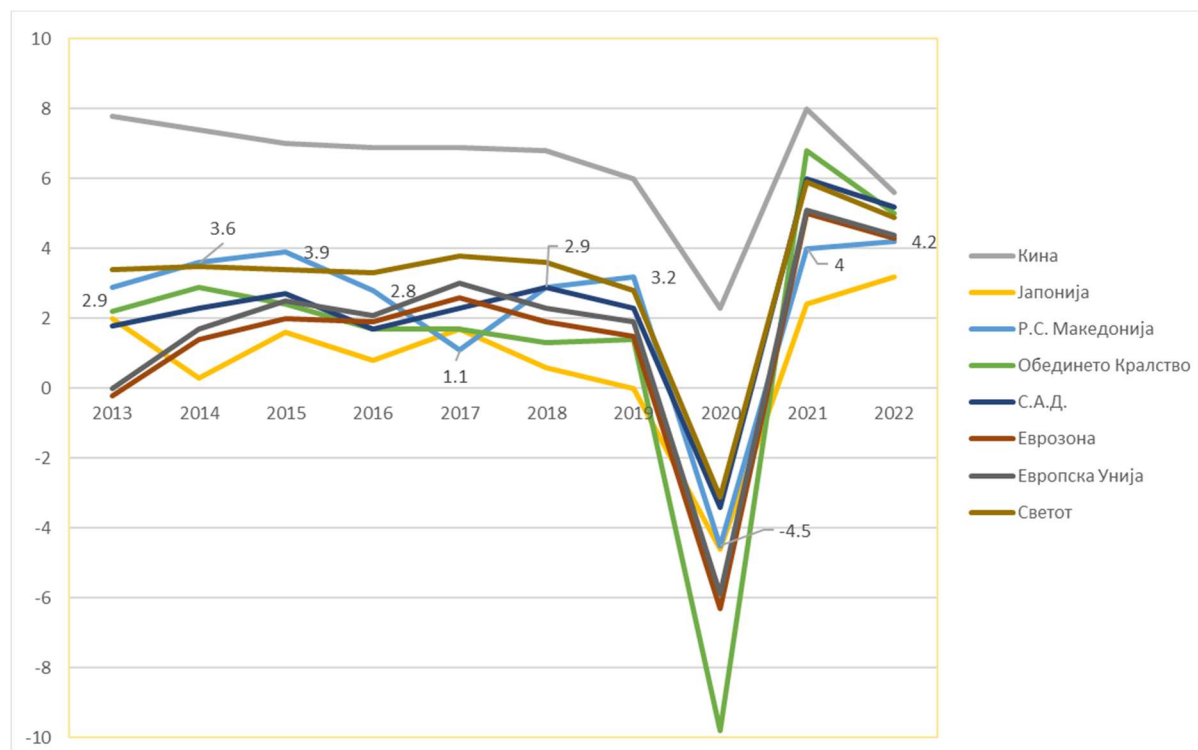
2.1 Глобална макроекономска состојба

Глобалната криза чии почетоци се согледуваат уште во 2019 година при земање замав на Ковид-19 пандемијата, во 2020 година предизвика намалување на економскиот раст за 3,5%. За светската економија, ова претставува еден од поголемите настани кој се случиле по Големата депресија од триесеттите години во минатиот век. Големата светска рецесија, предизвикана од несекономски фактори (Ковид-19) имаше најизразен пад во вториот квартал од годината, поради воведувањето на строгите мерки за заштита од пандемијата и намалување на последиците предизвикани од неа. Во остатокот од 2020 година, а во услови на итна реакција на релевантните домашни и меѓународни институции, следеше постепено олабавување на мерките. Како резултат на овие текови, глобалните и локалните макроекономски политики позитивно влијаеа на економското опкружување. Но, дури и во услови на појава на вакцина за Корона-вирусот се појавија нови бранови и мутации на вирусот, а тоа се одрази на продолжени економските превирања кои се прелеаја во 2021 година и нови предвидувања за бавно и тешко закрепнување на светската економија.

Последиците од пандемијата се одразија и врз реалната стапка на промена на БПД на ЕУ, кој во 2020 година забележа намалување од 5,9%. Овој пад на БДП беше значително поголем од оној забележан во 2009 година за време на глобалната финансиска и економска криза (-4,2%). Намалување на БДП се забележа во речиси сите светски економии. Економската активност кај развиените, брзорастечките како и кај земјите во развој бележи пад кој е широко дисперзиран. Исклучок од оваа тенденција е Кина каде се бележи забавен раст на активноста од 2,3% наспроти 2019 година кога имало 6% раст, главно поттикнат од нето-извозот и инвестициите. Во 2020 во развиените земји, голем пад се забележа кај економиите на Обединетото Кралство (пад од 9,8% наспроти растот од 1,4% во 2019 година), еврозоната (пад од 6,3% наспроти растот од 1,5% во 2019 година), Јапонија (пад од 4,6%, наспроти малиот раст од 0,3% во 2019 година), и САД (пад од 3,4% наспроти растот од 2,3% во 2019 година), види График 1. Република Северна Македонија бележи пад на реалниот БДП за 4,5% во споредба со растот од 3,2% постигнат во 2019 година. Земјата

очекувано се наоѓа помеѓу просечниот светски пад на вредноста на БДП во 2021 година од 3,1% и оној на еврозоната од 6,3%.

График 1. Приказ на промените на реалниот БДП во светот, ЕУ, еврозоната, Велика Британија, С.А.Д., Кина, Јапонија и Република Северна Македонија, 2005-2020 (% на промена спореден со претходниот период)

Извор: Меѓународен монетарен фонд, Светски економски преглед 2021 (интерпретација на авторите)

Главните причинители се согледуваат во речиси сите компоненти на побарувачката, намалената потрошувачка на населението и извозот наспроти потрошувачката на државата, којашто бележи раст заради зголемените трошоци поврзани со пандемијата.¹¹

2.2 Макроекономско опкружување во Република Северна Македонија

Како што е случај со другите земји, и во Република Северна Македонија очигледен е ефектот на светската пандемија врз макроекономските движења. Во вториот квартал од 2020 година забележан е пад на БДП од 14,9% дисперзиран низ различни економски дејности, што укажува на јачината и распространетоста на економскиот шок. Ова се должи

¹¹ Народна банка на Република Северна Македонија, 2021 година

на големите негативни промени во побарувачката, следствено на производството, но и на нарушеното функционирање на глобалните синџири на производство. Од 1998 година до денес, кварталните податоци кои се достапни за земјата немаат регистрирано пад на БДП со овој интензитет.

Табела 2. Основни економски показатели за македонската економија

годишни промени, во %	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Реален сектор													
Бруто домашен производ *	5,5	-0,4	3,4	2,3	-0,5	2,9	3,6	3,9	2,8	1,1	2,9	3,2	-4,5
Инфлација	8,3	-0,8	1,6	3,9	3,3	2,8	-0,3	-0,3	-0,2	1,4	1,5	0,8	1,2
Стапка на невработеност	33,8	32,2	32,1	31,4	31,0	29,0	28,0	26,1	23,7	22,4	20,7	17,3	16,4
Надворешен сектор													
Биланс на тековна сметка (% од БДП)	-12,7	-6,8	-2,0	-2,5	-3,2	-1,6	-0,5	-2,0	-2,9	-1,0	-0,1	-3,3	-3,5
Трговски биланс (% од БДП)	-28,6	-25,8	-21,6	-25,2	-26,5	-22,9	-21,7	-20,1	-18,8	-17,8	-16,2	-17,6	-16,8
Странски директни инвестиции (% од БДП)	6,0	2,0	2,2	4,6	1,7	2,8	2,3	2,2	3,3	1,8	5,6	3,2	1,9
Бруто надворешен долг (% од БДП)	48,8	55,9	57,8	64,2	68,2	64,0	70,0	69,3	74,7	73,4	73,0	72,7	80,2
Бруто девизни резерви (во милиони ЕУР)	1,494,9	1,597,5	1,714,5	2,068,9	2,193,3	1,993,0	2,436,5	2,261,8	2,613,4	2,336,3	2,867,1	3,262,6	3,359,9
Монетарен сектор													
Парична маса (М4)	11,8	5,7	12,1	9,5	4,4	5,2	10,6	6,9	6,2	5,1	11,8	9,3	6,9
Вкупни кредити	34,4	5,2	7,0	8,4	5,6	6,6	10,0	9,6	6,5**	5,4	7,3	7,6**	4,7
Вкупни депозити (со депозитни пари)	8,9	17,8	12,8	9,1	4,4	5,4	10,5	6,4	6,1	5,0	12,1	9,0	5,7
Фискален сектор													
Буџетско салдо (% од БДП)	-0,9	-2,6	-2,4	-2,5	-3,8	-3,8	-4,2	-3,5	-2,7	-2,7	-1,8	-2,0	-8,1
Јавен долг (% од БДП)	23,0	26,2	27,2	32,0	38,3	40,3	45,8	46,6	48,8	47,7	48,4	49,4	60,2
Банкарски сектор													
Стапка на адекватност на капиталот (%)	16,2	16,4	16,1	16,8	17,1	16,8	15,7	15,5	15,2	15,7	16,5	16,3	16,7
Нефункционални кредити на нефинансискиот сектор/ бруто кредити (%)	6,8	9,1	9,3	9,9	10,5	11,5	11,3	10,8	6,6	6,3	5,2	4,8	3,4
Ликвидна актива / вкупна актива (%)	22,9	25,6	30,9	31,2	32,4	31,2	29,8	28,2	28,9	27,1	26,7	26,9	23,3

Извор: НБРСМ, ДЗС, Министерство за финансии.

* Претходен податок за 2019, проценет податок за 2020.

** Коригирано за отписите.

Извор: НБРСМ

Сепак, сметано на годишно ниво за 2020 година, падот на реалниот БДП бил помал од 4,5%, што според НБРСМ ја покажува способноста на домашните компании да се приспособат кон ново-наметнатите услови на работење, како и промените во навиките кај граѓаните, постепено олабавување на рестриктивните и заштитни мерки, како и стимулативните економски мерки, види Табела 2.

Буџетскиот дефицит на тековната сметка во 2020 година изнесувал 3,5% од БДП, што не е големо отскокнување во споредба со 2019 година, но во однос на претходната деценија претставува значајно зголемување. Расходните компоненти кои покажуваат најголем позитивен придонес кон годишната промена на БДП се јавната потрошувачка (преку

поголема буџетска поддршка на здравствениот сектор за справување со пандемијата) и бруто-инвестициите (зголемување на градежната активност). Најголемо негативно учество бележат компонентите извоз на стоки и лична потрошувачка.

Во Годишниот извештај за 2020 на НБРСМ се потенцира дека пандемијата неповолно се одразила на двете страни од трговската размена со странство, при што намалувањето на увозот бил поголем во однос на падот кај извозот. Јавниот долг, кој бележел растечки тренд повеќе од една деценија, во 2020 година укажува на рекордна негативна вредност од 60,2% од БДП.

Побарувачката на девизи на пазарот се одвивала без поголем притисок, што делумно се должи на порастот на дознаките од странство преку официјални канали поради затворањето на границите и намалување на миграциските текови и патувањата. Исто така, девизните резерви бележеле задоволително ниво во текот на пандемијата, додека кај нето-приливите од странските директни инвестиции е забележан пад. Инфлацијата изнесувала 1,2%, а се смета за ниско до просечно ниво на инфлација, што овозможила на монетарната политика да одговори навремено на последиците од пандемијата. Како реакција на кризата, Народната банка на Република Северна Македонија постепено ја намалувала каматната стапка во првите месеци од Ковид-19 пандемијата, проследено со паралелно зголемување на мерките за ликвидност на банкарскиот систем и соодветно намалување на задолжителната резерва за банките. Со овие мерки се придонело кон поголема флексибилност во процесот на кредитирање на фирмите. Во сегментот на приватниот сектор, банките бележат зголемување на депозитите за 5,7% и на кредитите за 4,7% годишно. Просечната нето-плата во последниот квартал од 2020 бележи номинален раст од 6,9% и реален раст од 4,7% на годишна основа. Стапката на невработеност изнесувала 16,4% на годишно ниво во 2020 година, што претставува намалување во однос на 2019 година.

2.3 Бруто додадена вредност на производство по основни цени

Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија, го дефинира производниот метод за пресметување на бруто-домашниот производ. Поедноставено, овој метод ни ја дава вредноста на произведените стоки и извршените услуги во текот на една година според тековни цени, без разлика дали тие производи или услуги во целост се продадени или дел од нив се ставени во залихи. Производствената вредност се состои од три вида на производство: пазарно производство, производство наменето за сопствена финална употреба и непазарно производство. Во Табела 3 се прикажани движењата на БДП според производствениот метод по тековни цени од 2016 до 2020 година.

Табела 3. БДП според производниот метод според тековни цени од 2016 - 2020 година

Бруто-домашен производ според производниот метод по години, според тековни цени (милиони денари)					
Година	2016	2017	2018	2019	2020
Бруто-домашен производ	594.795	618.106	660.878	689.425	664.010
Додадена вредност	515.601	535.726	573.922	598.204	588.965
А Земјоделство, шумарство и рибарство	54.559	48.664	55.979	55.477	60.381
Б, В, Г и Д Рударство и вадење на камен; Преработувачка индустрија; Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	101.425	109.870	123.187	123.854	111.998
В Преработувачка индустрија	73.094	77.897	88.210	91.355	83.007
Ѓ Градежништво	41.106	40.076	35.757	38.161	38.169
Е, Ж и З Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли; Транспорт и складирање; Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	113.050	122.945	131.737	139.773	131.051
С Информации и комуникации	18.165	20.974	22.612	25.520	25.866
И Финансиски дејности и дејности на осигурување	17.582	19.313	19.276	19.221	19.184
Ј Дејности во врска со недвижен имот	59.635	59.432	66.152	68.399	67.830
К и Л Стручни, научни и технички дејности; Административни и помошни услужни дејности	20.082	22.054	23.822	25.953	26.039
Љ, М и Н Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување; Образование; Дејности на здравствена и социјална заштита	73.676	74.933	76.943	82.027	87.992

Њ, О и П Уметност, забава и рекреација; Други услужни дејности; Дејности на домаќинствата како работодавачи; дејности на домаќинствата кои произведуваат разновидна стока и вршат различни услуги за сопствени потреби	16.320	17.463	18.458	19.819	20.455
Даноци на производи	80.011	83.607	88.595	93.012	77.579
Субвенции	817	1.227	1.638	1.791	2.534
Нето-даноци на производи	79.194	82.379	86.956	91.220	75.045

Извор: Државен завод за статистика

Од 2016 до 2019 се бележи растечки тренд на БДП кај производството, додека во 2020 има намалување од 689.425 милиони денари на 664.010 милиони денари. Најголеми намалувања се забележуваат кај даноците на производите од 93.012 милиони денари на 77.579 милиони денари или пад за 16,59%, а во секторите рударство и вадење на камен, преработувачка индустрија; снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација; како и снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината од 123.854 милиони денари до 111.998 милиони денари или 9,57%.

3. Правна регулатива

3.1 Преглед на правна рамка

Дејностите на правните субјекти во Република Северна Македонија се регулирани со Законот за трговски друштва (Службен весник на РСМ, бр. 28/2004), кој претставува основен закон на деловните почетоци и понатамошните деловни активности. Со овој закон се уредуваат сите видови на трговски друштва, процедурите за основање и регистрација на истите, главнината, сите права и обврски, начин на управување и останатите елементи значајни за работењето на трговските друштва. Другите активности поврзани со работењето на претпријатијата како што се финансиското работење, вработување и работните односи се регулираат со посебни закони или подзаконски акти меѓу кои го издвојуваме:

- Закон за работни односи (Службен весник број 62/05, изменет и дополнет во 2020);¹²
- Закон за регистрирање на готовински плаќања (Службен весник бр. 31/01, изменет и дополнет во 2019); и,
- Закон за данок на додадена вредност (Службен весник бр. 44/99, изменет и дополнет во 2020).

Според ЗТД, разликуваме повеќе форми на здружување односно правни лица кои можат да остваруваат профит. Според тоа, *трговец* е секое лице кое самостојно трајно во вид на занимање врши трговска дејност заради остварување добивка со производство, трговија и давање услуги на пазарот.¹³ Трговецот-поединецот се запишува во трговскиот регистар во Централниот регистар на Република Северна Македонија со пријава за упис. Пријавата за упис во регистарот се состои од општи информации за трговецот-поединецот и се поднесува електронски со електронски потпис согласно Системот за електронска регистрација од физичко лице, лице ополномоштено од физичкото лице кое бара да биде запишано како трговец-поединец или регистрационен агент. Според законот, едно физичко лице не може истовремено да биде запишано како трговец-поединец во повеќе од една фирма.

¹² <https://www.pravdiko.mk/category/zakoni/>

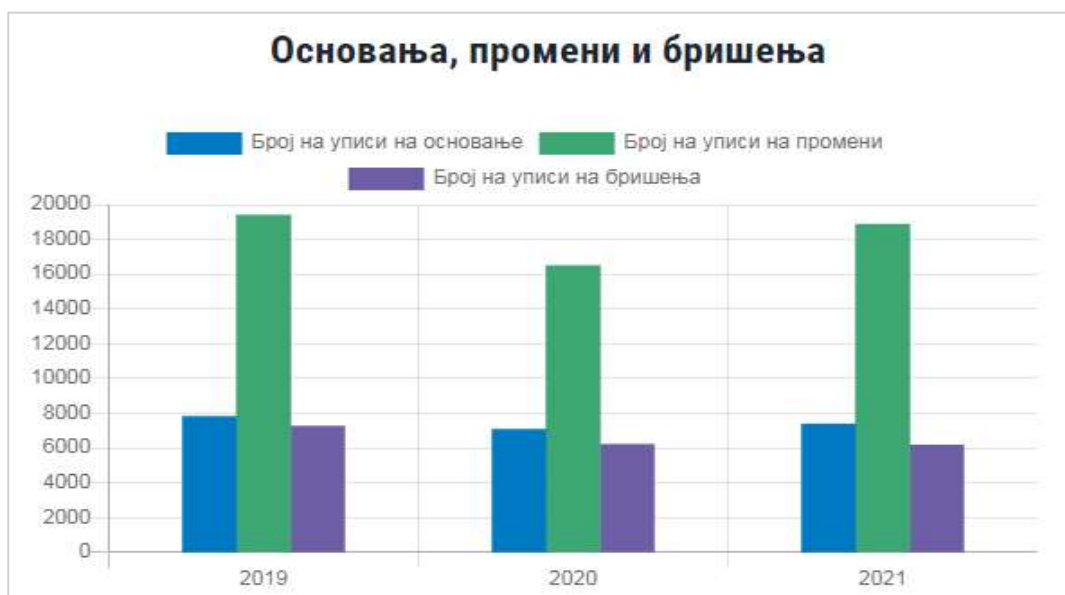
¹³ Закон за трговски друштва (Службен весник на РСМ, бр. 28/2004)

Трговец-поединец според ЗДТ не може да се регистрира физичкото лице: 1) над кое е отворена стечајна постапка; 2) за кое, со правосилна одлука на судот, е утврдено дека со умисла предизвикало стечај, поради што доверителите не можеле да ги наплатат своите побарувања додека трае забраната за вршење на дејноста утврдена со одлуката на судот, и 3) на кое надлежен орган, врз основа на закон, му забранил да врши некоја од дејностите определени со законот, додека трае забраната.

Понатаму, *трговско друштво* е правно лице во коешто едно или повеќе лица вложуваат пари, ствари или права во имот што го користат за заедничко работење и заеднички ја делат добивката и загубата од работењето. Трговско друштво, според формата, без оглед на тоа дали врши трговска или некоја друга дејност, е:

- 1) Јавно трговско друштво;
- 2) Командитно друштво;
- 3) Друштво со ограничена одговорност;
- 4) Акционерско друштво; и,
- 5) Командитно друштво со акции.

График 2. Основања, промени и бришења на правни субјекти

Извор: Статистички билтен на Централен регистар 2021, ЦРПСМ

Според статистичкиот билтен на ЦРПСМ, во 2021 година упис извршиле вкупно 7.685 правни субјекти и во споредба со 2020 година се бележи мало зголемување. Трендот на уписи го следи и трендот на бришења кој е зголемува во 2021 година. Значителен е големиот процент на уписи со промени каде во 2020 година промени извршиле 16.494 правни субјекти додека во 2021 година 19.660, види График 2.

3.2 Класификација на претпријатијата

Претпријатијата во РСМ се класифицираат во микро, мали, средни и големи претпријатија, види Табела 4.

Табела 4. Дефиниција за МСП

Големина на друштвото	ЕУ дефиниција	Закон за трговски друштва 2004 г. (Изменет и дополнет 2013 г.)
Микро	<10 вработени ≤ЕУР 2 милиони обрт или биланс на состојба	<10 вработени ≤ЕУР 50.000 бруто годишен приход, изразен во МКД
Мало	10 до 50 вработени ЕУР 2–10 милиони обрт или биланс на состојба	≤ 50 вработени, И ≥ ЕУР 2 милиони годишен приход, изразен во МКД, ИЛИ < ЕУР 2 милиони годишен обрт (вкупни средства во актива), изразен во МКД
Средно	<250 вработени ≤ЕУР 50 милиони обрт ≤ЕУР 43 милиони биланс на состојба	≤250 вработени, И ≥10 милиони ЕУР годишен приход, изразен во МКД, ИЛИ < ЕУР 11 милиони годишен обрт (вкупни средства во актива), изразен во МКД

Извор: Национална стратегија за МСП (2018-2023)

Според број на вработени *микро претпријатија* се сите кои имаат помалку од 10 вработени, *мали* се дефинираат претпријатијата со број на вработени од 10-50, *средните* бројат помеѓу 50 и 250 вработени, а како *големи* се класифицираат сите претпријатија со над 250 вработени. Македонската класификација на претпријатија се правени и според бруто годишниот приход (БГП) на претпријатијата каде *микро претпријатија* се сите со еднаков или помал БГП од 50.000 евра, *малите* претпријатија се со еднаков или поголем БГП од 2 милиони евра или годишен обрт (вкупни средства во актива) помал од 2 милиони евра и

средните претпријатија се со БПП кој е еднаков или повисок од 10 милион евра или годишен обрт (вкупни средства во актива) помал од 11 милиони евра.

Класификацијата на претпријатијата во Република Северна Македонија се уредува со член 470 од Законот за трговски друштва. Погоре се дадени детални објаснувања (дефиниции) за класификација на претпријатијата според големина согласно домашниот Законот за трговски друштва и оние на Европската Унија. Може да се забележи дека во споредба со ЕУ класификацијата усогласени сме само во однос на бројот на вработени во претпријатијата, но не и во однос на билансот на состојба на претпријатијата.¹⁴ МСП според дефиниција на Европската Унија се сите претпријатија со број на вработени до 250 и годишен обрт не поголем од 50 милиони или до 43 милиони биланс на состојба. Големи претпријатија се сите оние кои имаат 250 и повеќе вработени и над 50 милиони обрт или над 43 милиони биланс на состојба.¹⁴ Македонската класификација е прилагодена на домашните услови и обртот на претпријатијата.

3.4 Отворање на бизнис

Според извештајот *Водење бизнис* на Светска банка за 2020 година, каде се споредуваат вкупно 190 светски економии, Република Северна Македонија е рангирана на 17 место.¹⁵ Извештајот за водење бизнис на Светска банка ги рангира светските економии во однос на едноставноста за отворање и водење на бизнис во државите. Економиите кои се високо рангирани претставуваат економии во кои времето, процедурите и трошокот се лесно достапни, лесно спроведливи и многу поволни за отворање на бизнис.

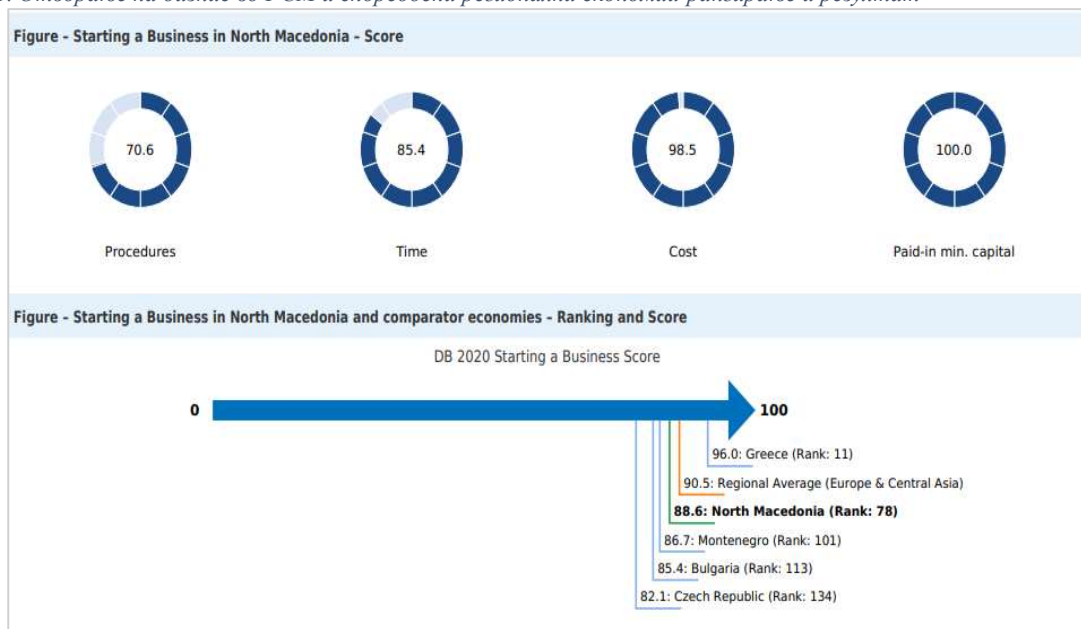
Од Слика 1 може да се заклучи дека Република Северна Македонија е една од високо рангираните економии за започнување на бизнис и во споредба со останатите економии во поширокиот регион како што се Црна Гора, Бугарија и Република Чешка нуди поповолни услови. Поединечните резултати во однос на процедурите, временската рамка, трошоците и минималниот потребен капитал укажуваат дека Република Северна Македонија најнизок

¹⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/small-and-medium-sized-enterprises>

¹⁵ <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/n/north-macedonia/MKD.pdf>

резултат има во однос на процедурите, а највисок во однос на трошоци и минимален потребен капитал.

Слика 1. Отворање на бизнис во РСМ и споредбени регионални економии-рангирање и резултат

Извор: Извештај Водење бизнис на Светска банка, 2020 година

Тоа укажува дека и покрај поволните услови, постои простор за подобрување на процедурите за отворање на бизнис. Во Табела 5, се дадени давачките според официјалниот ценовник на услуги на Централниот регистар кои се однесуваат на специфични уписи и промени кај претпријатијата.

Табела 5. Тарифник на Централен Регистар на РСМ

Упис на основање во хартиена форма во регистрациони канцеларии на Централен регистар				2.452,00
Упис на промена:				
Една промена	751,00 денари, за секоја наредна 200,00 денари по промена	99,00	753,00	1.603,00 денари за секоја наредна 200,00 денари по промена
Упис на бришење:				
Бришење	450,00	99,00	753,00	1.302,00
Останати услуги:				
Едношалтерски систем				753,00
Објавување на веб страница				99,00
Жалба	1.010,00	99,00	753,00	1.862,00
Евидентирање на работно време	505,00 денари за секое наредно евидентирање +200,00 денари	99,00		604,00 денари за секое наредно евидентирање +200,00 денари
Објава за ликвидација	506,00	99,00		605,00 денари
Бришење по претходно спроведена доброволна ликвидација				500,00
Резервација на име				150,00

Извор: Тарифник на Централен регистар на РСМ, 2020

3.5 Едношалтерски систем

Дејноста на едношалтерскиот систем во Република Северна Македонија е уредена со Законот за едношалтерски систем и за водење на трговскиот регистар и регистарот на други правни лица.

Едношалтерскиот систем овозможува обединет пристап до податоци како и едноставен прием, обработка и дистрибуција на истите.¹⁶ Основната функција на едношалтерскиот систем е да обезбеди податоци кои се задолжителни за отпочнување со работа на субјектите за упис, обединување на сите релевантни податоци од правен аспект како и остварување на правата на субјектите, достапност до уписите во основните и посебните регистри кои се одат согласно законите на Република Северна Македонија и користење на податоци од субјекти кои врз договорна основа внесуваат податоци кои се од значење за едношалтерскиот систем.

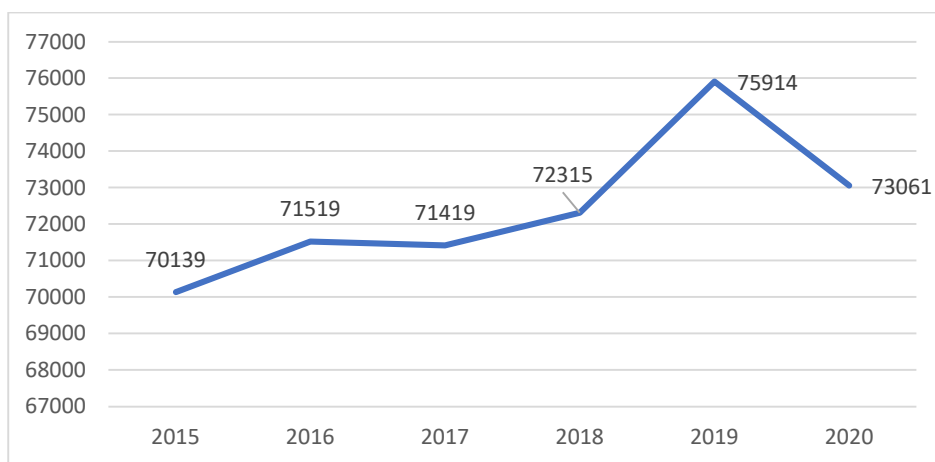
Централниот регистар на Република Северна Македонија како институција овозможува пристап до голема база на податоци за субјектите во Република Северна Македонија и исто така преку едношалтерскиот систем овозможува уписи на субјекти и други податоци од значење на субјектот на упис. Според законот сите државни институции и други органи кои водат посебни регистри, сите се должни да испраќаат известувања до ЦРПСМ со цел базата на податоци да биде комплетна и осовремената во реално време и да се овозможи добро функционирање на едношалтерскиот систем.

¹⁶ Закон за едношалтерскиот систем и за водење на трговскиот регистар и регистар на други правни лица (Службен весник на РСМ, бр. 84/2005)

4. Демографија на претпријатијата

Трендот на регистрираните претпријатија во Република Северна Македонија од 2015 до 2019 (График 3) е претежно растечки, со најзабележителен раст од 2017 до 2019 година со дури 4.495 нови активни претпријатија.

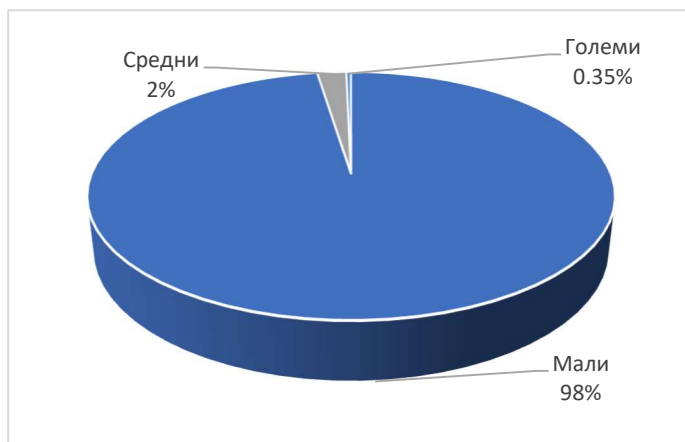
График 3. Број на активни претпријатија од 2015 до 2020

Извор: Државен завод за статистика

Најголем дел од активните деловни субјекти припаѓаат на МСП секторот. Во 2020 година можеме да се констатира драматичен пад кој, покрај останатите фактори, најверојатно се јавува како последица на влијанието од Ковид-19 пандемијата. Иако една од главните карактеристики за МСП секторот е големата флексибилност и можноста за брза и динамична реакција, сепак голем број на претпријатија не беа во можност или пак не успеаја соодветно да реагираат на новосоздадените околности, што придонесе голем број од нив да згаснат.

График 4. Активни претпријатија во 2020 по големина

Извор: Државен завод за статистика

Бројот на активни претпријатија во 2020 година изнесуваше 73.061. Од нив најголем број се мали претпријатија или 65.382. Понатаму, бројот на средни претпријатија е 1.410 и бројот на големи активни претпријатија изнесуваше 233, види График 4 погоре.

4.1. Активни претпријатија по сектори 2020

Според податоците од Државниот завод за статистика за бројот на активни деловни субјекти во 2020 година, најбројни се претпријатијата кои се занимаваат со трговија на големо и трговија на мало: поправка на моторни возила и мотоцикли, или поточно 22.191 или 30.4% од вкупниот број на активни претпријатија. Од 2016 до 2020 година овој сектор на претпријатија регистрира опаѓачки тренд, но сепак е далеку најзастапен по бројност. Втор сектор по застапеност е преработувачка индустрија со 8.011 активни претпријатија, понатаму секторот стручни, научни дејности и дејности на осигурување има растечки тренд и во 2020 е застапен со 7.651 претпријатие, додека секторот стручни, научни и технички дејности брои 7.651 деловни субјекти.

Од вкупниот број на мали активни претпријатија во 2020 година, најголем број или 21.078 се во секторот трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли, додека на второ место е преработувачка индустрија со 7.329 активни мали претпријатија, а на трето место се вбројува секторот на стручни, научни и технички дејности со 7.095 деловни субјекти. Средните претпријатија се најбројни во образованието или 328 субјекти, понатаму преработувачката индустрија со 306 субјекти и трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли со 164 субјекти. Додека пак кај големите претпријатија, најголем број се во секторот на преработувачка индустрија 58 субјекти, трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли 29 субјекти и дејности на здравствена и социјална заштита брои 28 субјекти.

Во Табела 6 подолу е прикажан бројот на активни претпријатија по сектори за 2020 година.

Табела 6. Активни претпријатија по сектори 2020

Број на активни деловни субјекти по сектори на дејност и големина на претпријатијата								
	2020							
	Вкупно	учество во %	0 вработ. без податок	1-9	10-19	20-49	50-249	250 +
Вкупно	73.061	100	6.036	59.977	3.207	2.198	1.410	233
А. Земјоделство, шумарство и рибарство	2.414	3,3	146	2.155	46	41	21	5
Б. Рударство и вадење на камен	201	0,3	19	135	26	13	4	4
В. Преработувачка индустрија	8.011	11	318	6.267	565	497	306	58
Г. Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	198	0,3	45	132	6	5	7	3
Д. Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад; санација на околината	248	0,3	12	143	28	27	28	10
Ѓ. Градежништво	5.263	7,2	284	4.395	324	195	57	8
Е. Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и мотоцикли	22.191	30,4	920	19.845	831	402	164	29
Ж Транспорт и складирање	5.625	7,7	139	4.946	320	156	54	10
З Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	4.694	6,4	134	4.067	308	149	36	..
С Информации и комуникации	2.069	2,8	275	1.485	144	108	50	7
И Финансиски дејности и дејности на осигурување	473	0,6	62	335	22	21	25	8
Ј Дејности во врска со недвижен имот	608	0,8	152	416	22	13	4	1
К Стручни, научни и технички дејности	7.651	10,5	528	6.824	177	94	26	2
Л Административни и помошни услужни дејности	1.856	2,5	548	1.109	82	59	38	20
Љ Јавна управа и одбрана; зад. социјално осигурување	260	0,4	1	22	38	84	88	27
М Образование	1.277	1,7	85	644	49	169	328	2
Н Дејности на здравствена и социјална заштита	3.304	4,5	32	2.885	138	94	127	28
Њ Уметност, забава и рекреација	1.655	2,3	691	826	36	48	44	10
О Други услужни дејности	5.063	6,9	1.645	3.346	45	23	3	1

Извор: Државен завод за статистика

4.2. Бизнес демографија и бизнис динамика

Статистичките податоци за деловна демографија обезбедуваат многу релевантни информации за политиката за економскиот придонес на новооснованите претпријатија, претпријатијата кои ги преживеале првите години на активност, како и претпријатијата со висок раст. За развој и успех на една економија, како на важен фактор се упатува на здравата конкуренција и постоењето на силен бизнис сектор. Различните мерки од владините институции или странските фондови за поддршка на претприемништвото и самовработувањето, како и поголема искористеност на ресурсите и човековите капацитети се од големо значење за создавање на можности и зајакнување на деловниот економски сегмент. Ова придонесува и кон непречен бизнис и демографски развој на државата.

4.2.1. Демографија на претпријатија според основањето

Во Табела 7 е прикажан бројот на новорегистрирани деловни субјекти од 2018 до 2020 година, каде можеме да видиме дека бројот на уписи на основање на трговски друштва од 5.772 е најнизок во споредба со изминатите години. Една од причините за ова се влијанијата од Ковид-19 пандемијата која покрај притисокот врз јавното здравје, предизвика и голем економски шок. Бројот на згаснати трговски друштва во 2020 година е помал од 2019 и 2018 година и изнесува 5.373 субјекти.

Табела 7. Број на новорегистрирани и неактивни претпријатија (2018-2020)

Број на новорегистрирани и згаснати трговски друштва			
	2018	2019	2020
Број на уписи на основање	5.861	6.231	5.772
Број на уписи на промени	15.919	14.970	12.929
Број на уписи на бришења	6.193	6.483	5.373

Извор: Централен регистар на РСМ

Според видот на сопственоста или организациониот облик претпријатијата во 2020 година, види Табела 8, во најголем број се трговски друштва регистрирани како друштво со ограничена одговорност основано од едно лице 58.251 или 74,79%, следат со 15,08% застапеност друштвата со ограничена одговорност или 11.746, а со 8,13% застапеност се

трговските друштва во форма на трговец поединец или 6.329. Значително помалку се застапени акционерските друштва како организационен облик 584 (0,75%), понатаму јавни трговски друштва има 383 (0,49%), подружница странско друштво 320 (0,41%) субјекти, како стопанска интересна заедница се регистрирале 40 (0,05%) субјекти, 8 (0,01%) се регистрирале како командитни друштва и има само едно регистрирано командитно друштво со акции.

Табела 8. Вид на сопственост на претпријатијата

Организационен облик на трговски друштва во 2020		
Јавно трговско друштво	383	0.49%
Командитно друштво	8	0.01%
Друштво со ограничена одговорност	11.746	15.08%
Друштво со ограничена одговорност основано од едно лице	58.251	74.79%
Акционерско друштво	584	0.75%
Командитно друштво со акции	1	0.00%
Стопанска интересна заедница	40	0.05%
Подружница на странско друштво	320	0.41%
Трговец поединец	6.329	8.13%
Заштитно друштво	220	0.28%

Извор: Централен регистар на РСМ

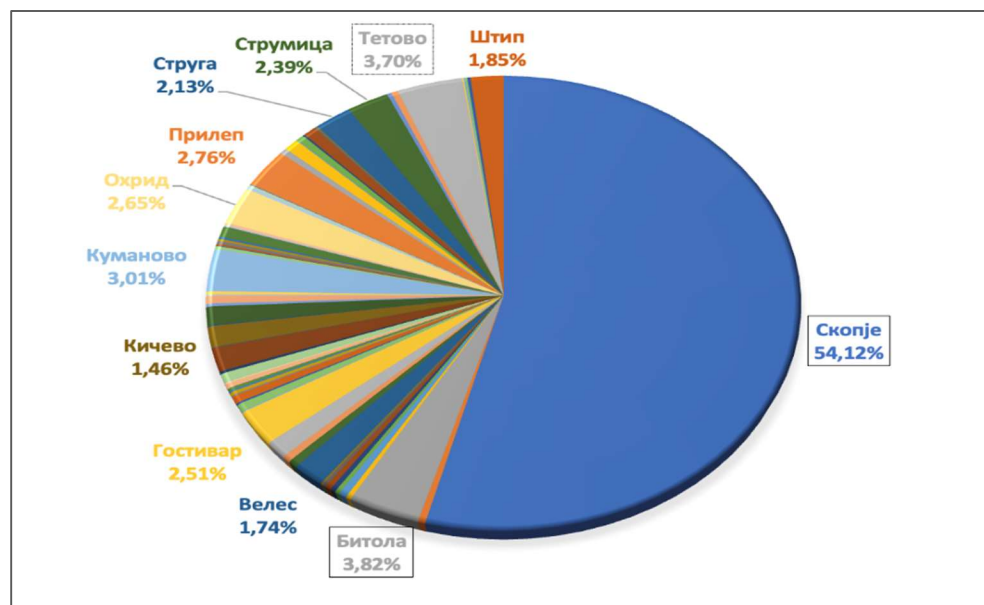
4.2.2 Активни претпријатија по општини

Демографските податоци за регионите во кои работат претпријатијата се од големо значење и служат како индикатор за распределбата и густината на активните деловни субјекти во различни подрачја. Поделбата на претпријатијата по општини дава соодветна слика за демографската состојба на деловните објекти во Република Северна Македонија.

Јасна е централизираноста на бизнис сегментот, каде повеќе од половина или 54,12% од вкупниот број на претпријатија во државата се лоцирани во градот Скопје (податоците се збирно земени за сите општини на територија на Град Скопје). Понатаму, со драстично помала бројност, но од големо значење постигнување на рамномерен регионален развој се претпријатија кои се наоѓаат во Битола 3,82% и во Тетово 3,70%, Куманово 3,01%, Прилеп 2,76% и Охрид 2,65%.

Овој индикатор е важен бидејќи дозволува да се следи развојот на различни подрачја низ државата. Со зголемување на бројот на деловни објекти во одреден регион, се поттикнува развојот на истиот, како и конкуренцијата на претпријатија, која дополнително стимулира економски развој на дадениот регион.

График 5. Активни деловни субјекти по општини за 2020 година

Извор: Државен завод за статистика

На График 5 се прикажани општините со најголем број на претпријатија, за град Скопје земен е збирниот број од сите општини. Во Табела 9 детално се прикажани броевите на активните субјекти по големина и општини за 2020 година.

Табела 9. Активни претпријатија по големина и општини за 2020 година

Активни деловни субјекти по големина, по општини за 2020					
	Вкупно	микро	мали	средни	големи
Скопје	27.104	15.962	10.281	470	391
Аеродром	3.788	2.361	1.371	29	27
Бутел	1.389	816	514	36	23
Гази Баба	2.720	1.511	1.101	60	48
Горче Петров	1.720	1.151	539	17	13
Карпош	4.389	2.519	1.734	70	66

Кисела Вода	2.947	1.837	1.036	49	25
Сарај	569	360	196	9	4
Центар	7.308	3.787	3.157	185	179
Чаир	1.935	1.387	531	12	5
Шуто Оризари	228	166	59	2	1
Арачиново	111	67	43	1	-
Берово	395	276	114	4	1
Битола	3.829	2.548	1.215	38	28
Богданци	271	171	91	7	2
Боговиње	432	321	107	4	-
Босилово	246	147	93	4	2
Брвеница	290	221	66	2	1
Валандово	346	221	115	10	-
Василево	178	100	75	2	1
Вевчани	103	75	27	1	-
Велес	1.743	1.218	493	24	8
Виница	499	321	165	9	4
Вранештица	-	-	-	-	-
Врапчиште	444	373	70	1	-
Гевгелија	1.211	722	458	17	14
Гостивар	2.512	1.975	524	11	2
Градско	71	47	21	-	3
Дебар	517	396	115	5	1
Дебарца	118	77	40	1	-
Делчево	503	350	146	5	2
Демир Капија	91	61	29	-	1
Демир Хисар	219	142	72	5	-
Дојран	110	65	42	2	1
Долнени	196	152	43	1	-
Другово	-	-	-	-	-
Желино	330	247	74	6	3
Зајас	-	-	-	-	-
Зелениково	70	50	18	-	2
Зрновци	50	34	16	-	-
Илинден	615	355	226	21	13
Јегуновце	181	134	43	4	-
Кавадарци	1.653	1.028	598	13	14
Карбинци	69	36	30	3	-
Кичево	1.462	1.205	241	10	6
Конче	71	55	16	-	-

Кочани	1.320	919	380	12	9
Кратово	205	140	61	3	1
Крива Паланка	548	396	151	1	-
Кривогаштани	114	75	39	-	-
Крушево	206	146	59	1	-
Куманово	3.019	2.115	862	29	13
Липково	224	151	70	3	-
Лозово	43	28	15	-	-
Маврово и Ростуша	127	96	26	5	-
Македонска Каменица	202	134	66	1	1
Македонски Брод	152	113	37	2	-
Могила	149	114	34	1	-
Неготино	765	497	255	12	1
Новаци	80	56	24	-	-
Ново Село	195	121	70	3	1
Осломеј	-	-	-	-	-
Охрид	2.654	1.808	809	26	11
Петровец	202	122	74	6	-
Пехчево	144	96	45	3	-
Пласница	46	33	12	-	1
Прилеп	2.764	1.928	799	24	13
Пробиштип	418	305	108	3	2
Радовиш	843	560	276	4	3
Ранковце	49	31	18	-	-
Ресен	440	275	160	4	1
Росоман	115	74	40	1	-
Свети Николе	745	576	162	7	-
Сопиште	122	72	49	1	-
Старо Нагоричане	47	29	17	-	1
Струга	2.138	1.656	463	17	2
Струмица	2.394	1.528	814	33	19
Студеничани	252	142	105	4	1
Теарце	385	321	63	1	-
Тетово	3.707	2.707	951	36	13
Центар Жупа	78	65	13	-	-
Чашка	92	69	21	2	-
Чешиново - Облешево	111	69	39	3	-
Чучер – Сандево	183	103	71	6	3
Штип	1.854	1.104	691	39	20

Извор: Државен завод за статистика

По скопскиот регион со регистрирани 15.962 субјекти, најмногу мали субјекти има регистрирано во Тетово и тоа 2.707, потоа следи Битола со 2.548, и Куманово со 2.115 субјекти. Малите деловни субјекти се најзастапени во скопскиот регион со 10.281, потоа во Битола 1.215, Тетово 951, Куманово 862, Струмица 814, и Охрид 809 субјекти. Во однос на средните деловни субјекти, најмногу има регистрирано во скопскиот регион и тоа 470, потоа следат Штип со 39, Битола со 38, Тетово со 36, Струмица со 33, Куманово со 29, Охрид со 26, Прилеп и Велес со по 24 деловни субјекти. Се забележува тренд на зголемување на регистрираните претпријатија и во руралните општини како што се Босилово, Боговиње, Брвеница, Илинден, Студеничани, Желино и Чучер Сандево, што претставува добар индикатор за иден повеќе балансиран регионален економски развој.

4.2.3 Трговец поединец

Трговец поединец е вид на деловен субјект кој е во сопственост и е управуван од страна на еден поединец, каде не постои законска разлика помеѓу сопственикот и бизнисот. Секое деловно-способно физичко лице со постојано место на живеење во Република Северна Македонија може да се регистрира како трговец-поединец. Оттаму, според Законот за трговските друштва, трговец-поединец е физичко лице кое, во вид на занимање, врши некоја од трговските дејности определени со овој закон. Дел од специфични карактеристики за овој деловен субјект се тоа дека целиот приход му припаѓа на сопственикот, кој подлежи на оданочување соодветно на бизнисот, понатаму, сопственикот има неограничена одговорност за сите загуби и долгови. Самостојниот трговец лично одговара за сите обврски и долгови за бизнисот со целиот свој имот.

Табела 10. Демографија на трговец-поединец во 2020 година

Трговец-поединец во 2020	
Активни субјекти по организационен облик	6.329
Број на уписи на основање	469
Број на уписи на промени	330
Број на уписи на бришења	731

Извор: Централен регистар на РСМ

Во 2020 година како трговски друштва се активни 6.329 трговец-поединец, 469 новорегистрирани и 731 згаснати субјекти, види Табела 10, што претставува индикација дека поголем број на згаснати отколку основани претпријатија. Иако, овој облик претпријатија се флексибилни, брзи и едноставни на раководење на бизнисот, можеби ограничувањата како што се потешкотии со добивање на екстерни извори на финансирање, здравствената состојба и капацитетот на физичкото лице како и одговорноста на трговецот-поединец со лично и неограничено гарантирање со сиот личен имот се причини за тековната состојба.

4.2.4. Занаетчиство и креативни индустрии

Со подемот на дигитализацијата и машинското производство, како и со преплавеноста на пазарот со евтини производи од Кина, занаетчиството сукцесивно е во изумирање. Поради ова, македонската Влада во соработка со занаетчиските комори и занаетчиите, креираат политики за развој на занаетчиството како стопанска гранка и континуирано се спроведуваат мерки за поттикнување на овие мали економски субјекти. Дополнително, занаетчискиот сектор се справува со предизвикот на пазарот на труд кој се отсликува во недостиг на квалификуван кадар со потребни практични вештини и компетенции за продолжување на занаетчиските занаети, но и креирање на нови занаетчиски профили. Занаетчиските комори се залага да се обезбеди иден кадар како и услови за справување со проблемите на овој сектор, како и ефектите од Ковид-19 пандемијата преку повици за субвенционирање на разни сегменти од работењето на занаетчиите.

Во 2004 година е усвоен нов закон за вршење на занаетчиска дејност во Република Северна Македонија, кој го замени стариот закон од 1998 година. Со овој закон е утврдена дефиниција за тоа што претставува занаетчија и што се смета за занаетчиска дејност, а го дефинира занаетчијата како физичко лице кое е регистрирано во Регистарот на занаетчии. Понатаму, во 2015 е приложен предлог за законот за занаетчии каде се уредуваат условите за вршењето на занаетчиска дејност и за издавање на занаетчиската дозвола, водење на Занаетчиски регистар, организирање на чирачка работа, како и организирање и

финансирање преку коморски систем. Инаку, занаетчиите и вршителите на занаетчиска дејност најчесто својата дејност за регистрираат во форма на ТП, ТД (ДО и ДООЕЛ).

Во однос на актуелната Национална стратегија за развој на занаетството и акционен план 2012 -2020 година, сеуште нема објавено документ за постигнатите цели и индикатори за успех на истата, иако има реализирано многубројни проекти, обуки за надградување на знаењата, финансиска поддршка за занаетчиите и слични активности во референтниот период.

4.3. Влијание на Ковид-19 на МСП

Пандемијата Ковид-19 покрај тоа што предизвика криза во здравството, доведе до една „нова нормалност“ со менување на навиките и однесувањето на луѓето. Со тоа, пандемијата Ковид-19 несомнено зададе голем удар и врз глобалната економијата, ширејќи се исклучително брзо, предизвика непредвидливи и растечки тешкотии, големо зголемување во невработеноста, и драстичен пад во трговијата, инвестициите и финансиските пазари. Влијанието на пандемијата не беше еднакво распространето низ различните земји, сектори како и претпријатија од различни големини. Поради новонастанатите навики и потреби на луѓето, одредени економски сектори трпат загуби, а други бележат раст што е сепак генерира скроман позитивен економски развој. Во Република Северна Македонија најголеми загуби се забележани во туризмот, угостителството, занаетството и други индустрии. Од друга страна, поради промена на навиките на домашните купувачи, е-трговијата, како во светот така и Република Северна Македонија забележа раст од 99% во месец март во 2020 година споредено со март 2020 година. Дополнително, како важен аспект за интензитетот на реперкусиите од пандемијата и одговорот на претпријатијата кон истите, се покажа големината на деловниот субјект и пазарните услови. Поголеми последици претрпеа помалите претпријатија кај кои и во вообичаеното опкружување проблем беше ликвидноста и инвестициите во развој.

Во економија која е во развој, МСП се појавува како најголем извор на вработување и испорака на стоки и услуги, па затоа МСП секторот е клучен во економии со помали приходи, како во Република Северна Македонија. Оттука, загубите во МСП секторот кои

се случија во 2020 година имаат и големи социјални импликации. Уште повеќе, трајното затворање на мали и средни претпријатија би резултирало со губење на нематеријален капитал како и вештини и капацитет за иновации, кои може да придонесат кон длабока рецесија, дури и долго по пандемијата. Во Република Северна Македонија во 2020 година има намалување во бројот на активните деловни субјекти, каде најголемото намалување се бележи во малите и особено во микро претпријатијата.

Сукцесивно, како реакција на падот во побарувачката на пазарот, продажбата во МСП секторот се намали процентуално повеќе во споредба со големите претпријатија во истиот сектор, а со тоа и нивната ликвидност. Исто така, голем број на мали и средни претпријатија не се одлучија да продолжат со работа од дома по завршувањето на иницијалниот бран на пандемијата, со што нивните работници останаа изложени на здравствени ризици и со тоа потенцијални прекини во континуитетот на работењето.¹⁷ Сепак, оние компании кои имаа побрзи реакции и одговор кон пазарот и дополнително успеаја да бидат флексибилни и да ги адаптираат своите производи или услуги, канали на дистрибуција и слично кон новите потреби на пазарот, го задржаа или го зголемија својот удел на пазарот.

Како извор за финансирање, поголемиот дел од малите и средни претпријатија не се обратија кон банките за заеми, поради несигурноста која ја предизвика новата нормалност. Ова се однесува особено за оние претпријатија кои ги финансирале претходните инвестиции или долгови преку задолжување и веќе имаат отворени долгови. Поради тоа, за да се надоместат загубите од пандемијата во МСП секторот, потребен е поголем доток на грантови и програми од владини институции како и странски фондови за поддршка, закрепнување и обнова на претприемништвото и на МСП секторот, како и индустриски развој. Покрај финансиската помош, потребни се и советодавни услуги за реформирање на регулативите, прилагодување кон кризата и мотивирање на нови претприемачи. Во Република Северна Македонија, повеќе мерки во неколку наврати беа имплементирани од страна на Владата за поддршка на МСП секторот од негативните влијанија од Ковид-19 пандемијата, како што се одложување на исплата на кредитите во локалните банки, финансиска помош за исплаќање на плати, итн. Детално сите економски мерки кои беа

¹⁷ Светска банка

спроведени за справување со пандемијата предизвикана од вирусот Ковид-19, можат да се прегледаат на веб страната на Владата на РСМ¹⁸, а секако голем број од нив беа применливи во МСП секторот. Во Прилог 1- Владини мерки за поддршка на претпријатијата за време на кризата предизвикана од Ковид-19 од овој документ се наоѓа листа на дел од споменатите мерки.

4.3.1 Состојби кај угостителските претпријатија предизвикани од Ковид -19

Светската економска криза предизвикана од Ковид-19 највеќе ги погоди туристичкиот сектор, но и угостителството, занаетчиството и транспортот. Дополнително, се бележат одложувања во градежните инвестиции и други бројни инвестициски проекти во јавниот и приватниот сектор. Пазарот на труд во овие сектори доживеа најголем притисок, со реална закана за значително намалување на приходите на претпријатијата и поттикнување на нивна несолвентност. Малите и средните претпријатија во рамки на овие сектори се соочија со голема борба за опстанок, а многубројни деловни субјекти и трајно згаснаа. Во Република Северна Македонија беше спроведена студија, од страна на Стопанската комора на Македонија, Стопанската комора на северозападна Македонија, Стопанската комора за информатички и комуникациски технологии - МАСИТ и Сојузот на стопански комори на Македонија, за утврдување на ефектите предизвикани од Ковид-19 врз туристичко-угостителскиот сектор, при што се изготвени и препораки за справување со економските ефекти. Во студијата е наведено дека доколку кризата продолжи и по завршетокот на 2020 година, падот на приливот ќе биде преку 80 отсто, а закрепнувањето може да се очекува до 2027 година и дополнително се очекува да згаснат од 4.000 до 20.000 работни места. Од оваа криза се погодени и занаетчиите, голем број од нив беа приморани да ги затворат своите бизниси и работилници. Во Скопје тоа може јасно да се забележи низ Старата чаршија. Заклучоците од спроведената Последователна студија за ефектите врз секторот туризам и угостителство од здравствено-економска криза предизвикана од пандемијата Ковид-19, со препораки за справување со економските последици се следните:¹⁹

- намалувањето на остварениот приход за време на КОВИД-19 кризата за 2020 година се движи помеѓу 80-90%,

¹⁸ <https://vlada.mk/ekonomski-merki-covid19#collapse50>

¹⁹ Џамбазовски, К. and Методијески, Д. (2020).

- Намалувањето на вработените лица за време на КОВИД-19 кризата изнесува помеѓу 50-70%,
- Намалувањето на странски туристи изнесува над 80%, и
- Намалувањето на домашни туристи во хотелските капацитети се движи над 75%.

Понатаму се забележува намалување на туристичката активност и привремено мирување на дејноста во очекување на отпочнување со работа на голем број угостителски објекти, намалување на ангажманот на работната сила во секторот и задржување на основниот персонал како и намалување на остварениот приход кај рестораните за 40-50% додека кај руралните сместувачки капацитети се забележува раст во побарувачката поради зголемената мобилност на домашните гости.

Во однос на мерките, авторите на студијата Џамбазовски и Методијески (2020) истакнуваат дека според испитаниците од истражувањето, првите три групи преземени економски мерки во текот на 2020 година од страна на Владата се корисни, но задоцнети и недоволни. Исто така, во однос на туризмот, се забележува драстичен пад на бројот на странски туристи (99.2% помалку во мај 2020 година споредено со мај 2019 година), голем број на откажани хотелски резервациите во текот на целата 2020 година. Поради тоа неопходно е да се работи на поттикнување на домашниот туризам, да се воспостави рамка за субвенционирање на аранжмани како и да се примени кампања за стимулација на домашниот туризам.

5. Трговија

Република Северна Македонија е потписник на неколку мултилатерални договори за слободна трговија како што се Средноевропски договор за слободна трговија (ЦЕФТА), Спогодбата за асоцијација и стабилизација, потпишана со земјите-членки на ЕУ од аспект на трговија и инвестиции како и Европската асоцијација за слободна трговија (ЕФТА) чии што членки денес се Швајцарија, Норвешка, Исланд и Лихтенштајн. Еден од позначајните договори за Република Северна Македонија е ЦЕФТА, трговски договор помеѓу Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија, Србија, УНМИК во име на Република Косово и Црна Гора. Преку потпишување на ваков тип на трговски договори РСМ добива подобра и поконкурентна позиција на интернационалните пазари, со либерализација за домашните производи за тргување, како и олеснување на условите за увоз на интернационалните производи. На овој начин Република Северна Македонија им го поедноставува патот на домашните компании кои се занимаваат со извоз и им овозможува подобар пристап и простор да се пласираат производи и услуги надвор од земјата. Државата низ годините успева пополека да ја зголеми својата конкурентност на странските пазари со воведување на нови стандарди во домашното законодавство, но и програми за поддршка на трговските практики иако сеуште заостанува зад европските земји. Во 2020 година пандемијата која предизвика економска криза, рестрикции, затворање на границите и пречки во глобалните синџири на снабдување имаше негативно влијание врз трговската размена на Република Северна Македонија.

Табела 11. Стоковна размена, јануари-декември 2020 година

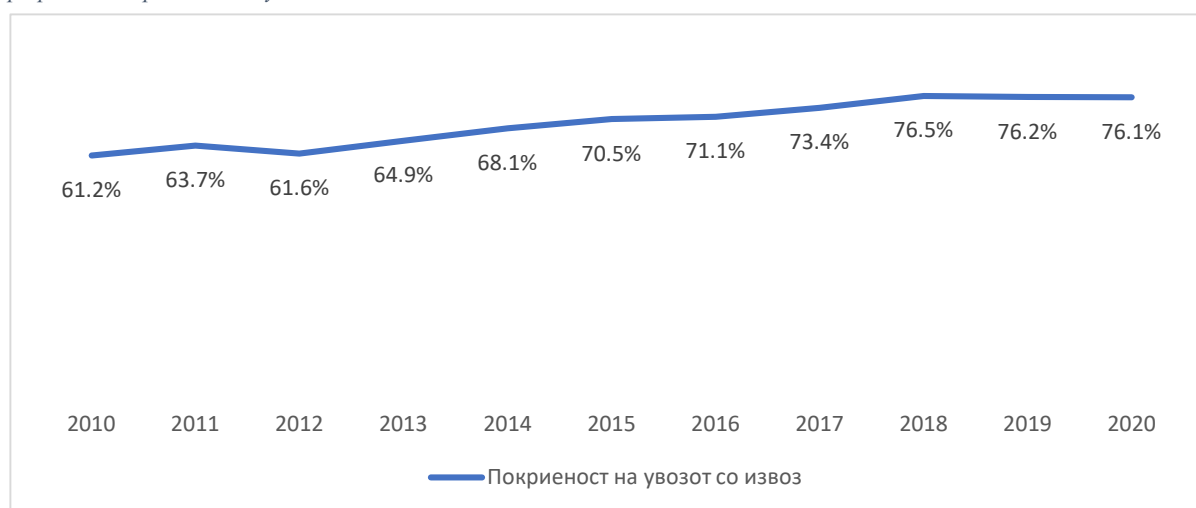
Стоковна размена, јануари – декември 2020 година			
	илјади денари	илјади евра	илјади долари
	I-XII 2020	I-XII 2020	I-XII 2020
Обем на размената	824.738.925	13.372.442	15.342.701
Обем – лон	106.100.670	1.720.407	1.971.628
Извоз	356.351.499	5.777.905	6.633.216
Извоз – лон	62.646.975	1.015.821	1.163.937
Увоз	468.387.426	7.594.537	8.709.485
Увоз – лон	43.453.695	704.586	807.691
Покриеност на увозот со извоз	76,1%	76,1%	76,2%

Извор: Државен завод за статистика

Статистиката за стоковната размена според Според Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија е по принципот на специјална трговија. Оттука, вкупната вредност на извозот на стоки во 2020 година изнесуваше 356.351.499 илјади денари со што бележи пад од 9.8% во споредба со 2019 година. Додека, вредноста на увезената стока за 2020 година изнесува 468.387.426 илјади денари, тоа е за 9.7% помалку во однос на вредноста на увезената стока во 2019 година, види Табела 11.

Оттука, трговскиот дефицит за 2020 година изнесува 112.035.926 илјади денари или 76,1% на покриеност на увозот со извоз, види График 6.

График 6. Покриеност на увозот со извоз, 2010-2020 година

Извор: Државен завод за статистика

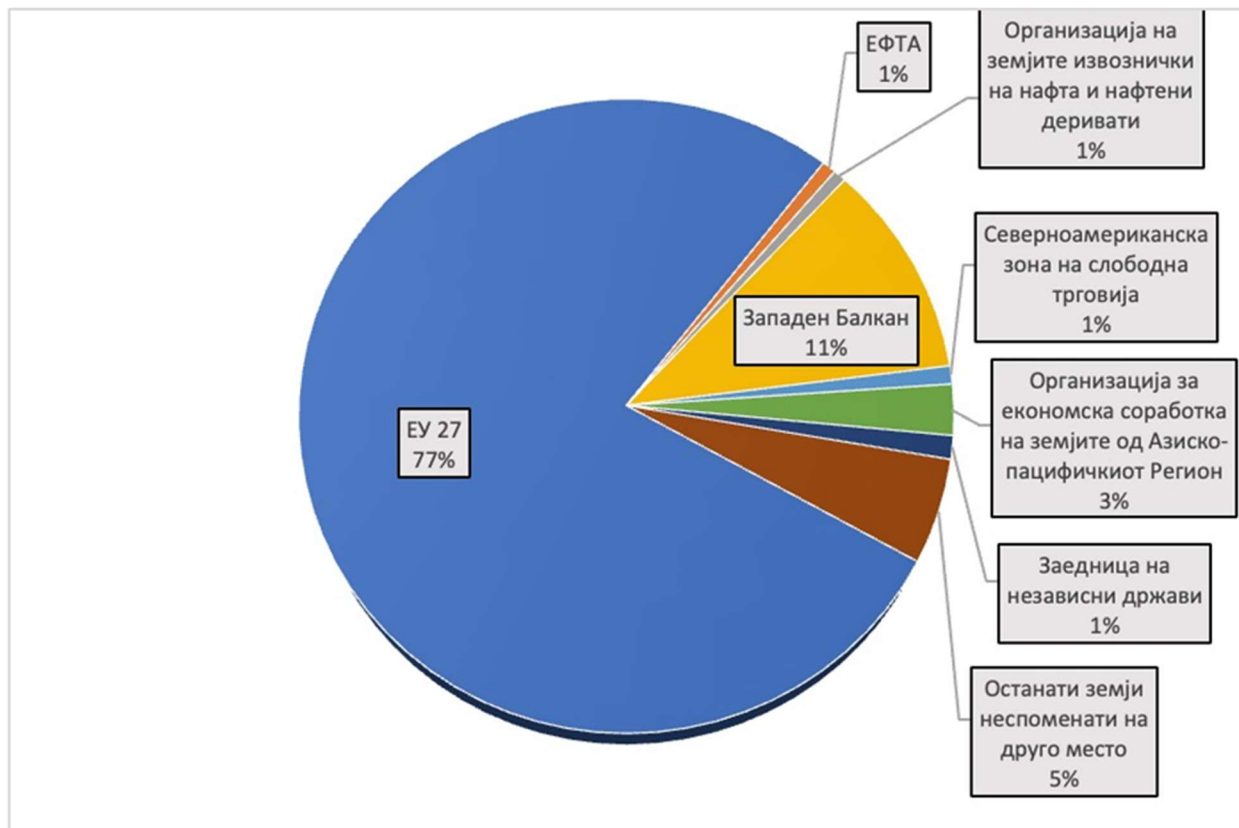
Како најзастапени трговски партнери за надворешно-трговската размена со Република Северна Македонија во 2020 година се регистрираат Германија, Велика Британија, Србија, Кина и Грција.

Анализата за надворешно-трговската размена по застапеност на производи бележи најголемо учество за извоз на катализаторите на носачи со благородни метали или нивни соединенија, комплетите проводници за палење и слично, наменети за возила, авиони или бродови, понатаму деловите на седишта и феро-никелот. Од другата страна, кај увозните производи најзастапени беа платината и легурите на платина, нафтените масла и маслата добиени од битуменозни минерали (освен сурови), плоснато-валаните производи од железо или нелегиран челик, неплатинирани или необложени и другите метали од платинската група и нивните легури.

5.1. Извоз

Стоковната размена според економските групации на земјите покажува дека најголем удел од 77% од вкупниот извоз на Република Северна Македонија се одвива во земјите на Европската Унија, приближно 11% во земјите од Западен Балкан, 5% со неспоменати земји, 3% со Организацијата за економска соработка на земјите од Азиско-пацифичкиот регион, види График 7. Стоковна размена според економските групации на земјите, извоз

График 7. Стоковна размена според економските групации на земјите, извоз

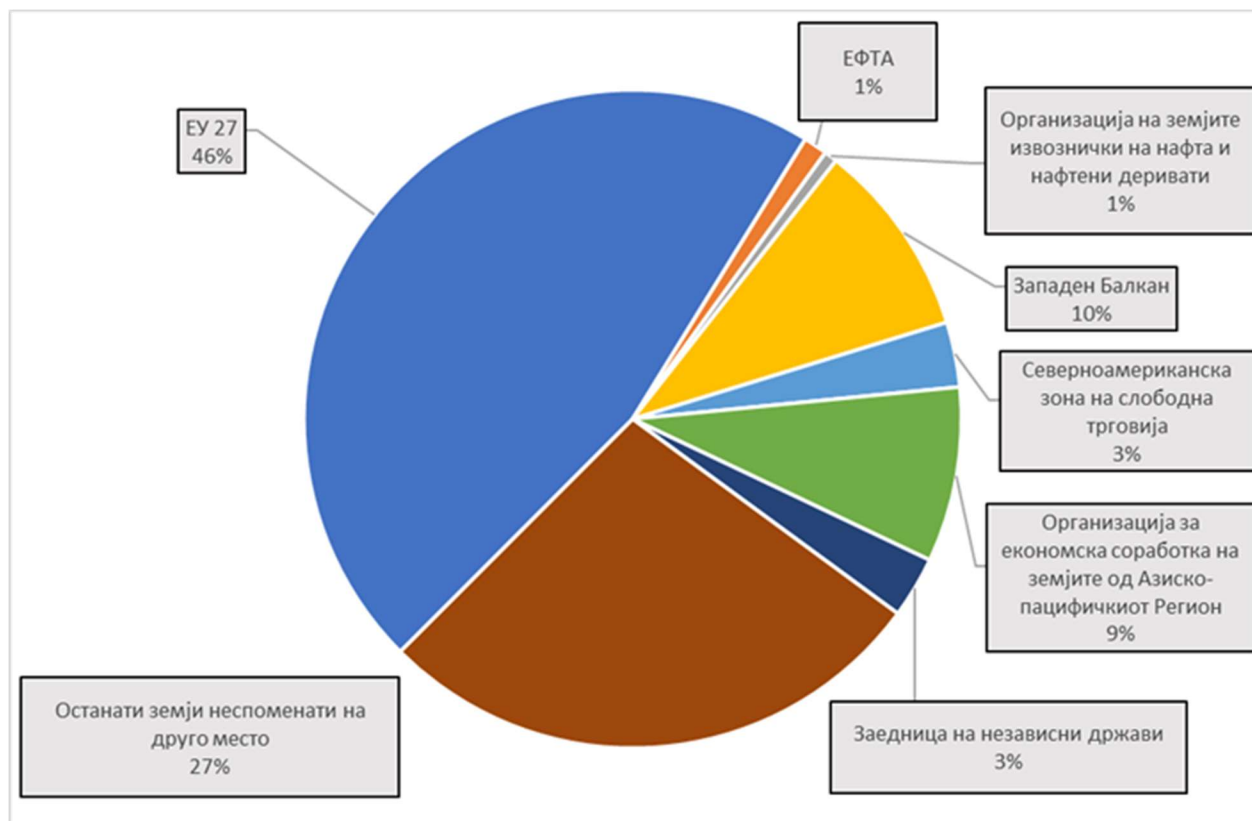
Извор: Државен завод за статистика

Но, многу е мал уделот или по 1% од извозот се реализира кон земјите припаднички на Северно-американска зона на слободна трговија, Организацијата на земји извознички на нафта и нафтени деривати, ЕФТА и Заедницата на слободни држави. Поради географската блискоста и ориентацијата кон ЕУ, доминираат земјите на ЕУ и Западен Балкан во извозните активности.

5.2. Увоз

Стоковната размена според економските групации на земјите покажува дека најголемиот процент на увоз во Република Северна Македонија се реализира од земјите на ЕУ и тоа 46%, потоа 27% од земји неспоменати во групациите, 10% од земјите од Западен Балкан, 9% од Организацијата за економска соработка на земјите од Азиско-пацифичкиот Регион. Значително помал увоз или 3% е регистриран од земјите од групацијата НАФТА или Северно-американска зона на слободна трговија, 3% од Заедницата на слободни држави, и по еден отсто од групацијата ЕФТА и Организацијата на земји извознички на нафта и нафтени деривати, види График 8.

График 8. Стоковна размена според економските групации на земјите, увоз во 2020 година

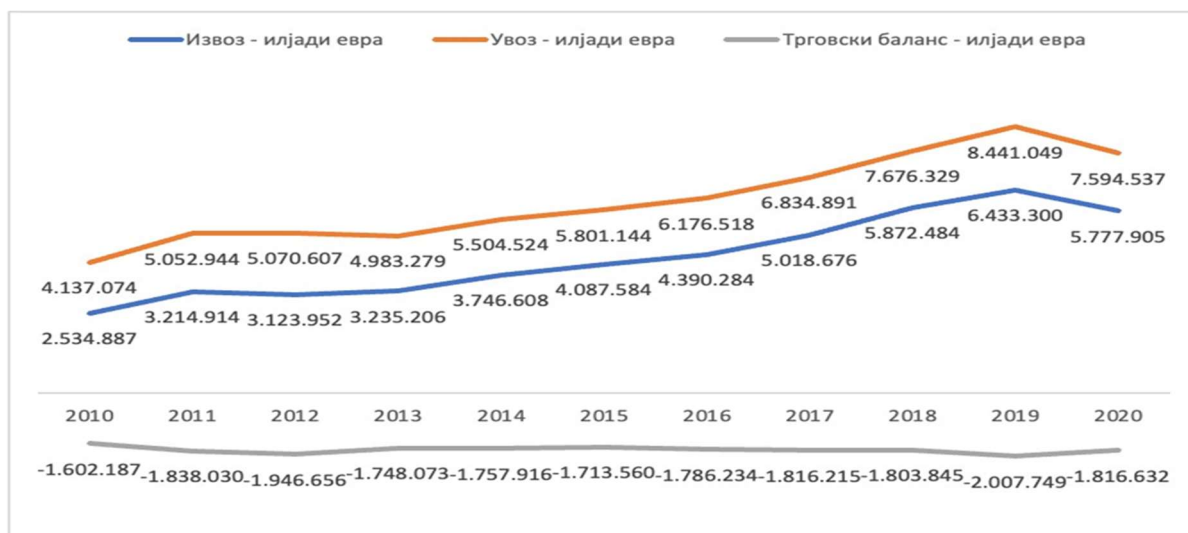

Извор: Државен завод за статистика

5.3. Обем на размена и трговски дефицит

Во Република Северна Македонија во изминатата деценија постои растечки тренд на обемот на надворешната трговија, но во 2020 година поради неповолните економски опкружувања се бележи пад во стоковната размена и во делот на увозот и во делот на извозот. Максимални резултати се постигнати во 2019 година, за во 2020 година да падне извозот од 6.433.300 на 5.777.905 илјади евра, а увозот од 8.441.049 на 7.594.537 илјади евра, види График 9.

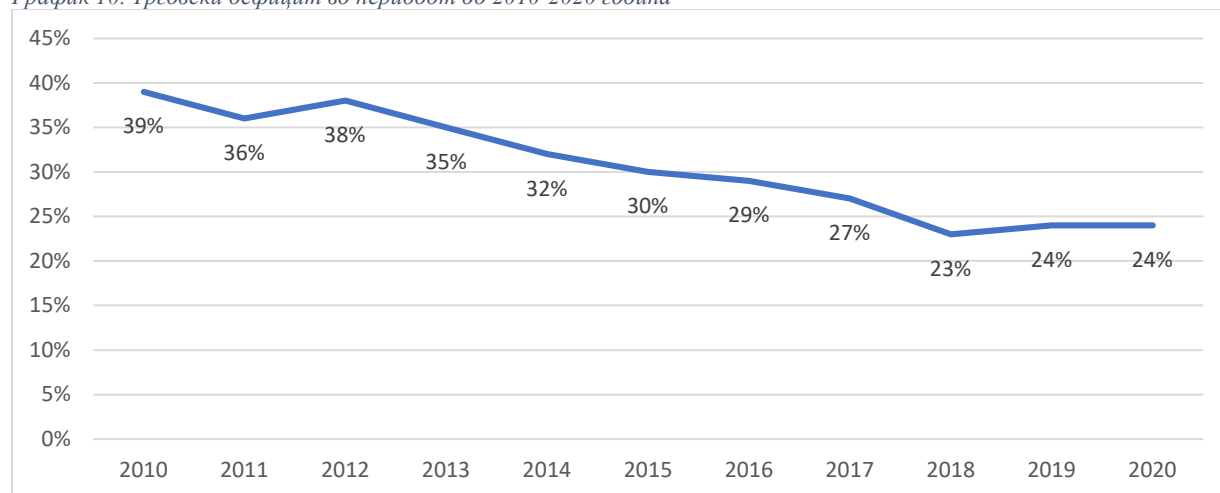
График 9. Надворешна трговија во периодот од 2010-2020

Извор: Државен завод за статистика

Трговскиот дефицит изминатите десет години главно е со опаѓачки тренд, додека во 2019 и 2020 стагнира на 24% , види График 10.

График 10. Трговски дефицит во периодот од 2010-2020 година

Извор: Државен завод за статистика

5.4 Електронска трговија

Во доменот на електронската трговија(е-трговија) се бележат зголемени индикатори на размена за време на кризата. Според Асоцијацијата за е-трговија на Македонија е-трговијата во светски рамки оди по нагорна линија, а истите параметри се регистрирани и во домашната економија.²⁰ Значително се зголемени онлајн трансакциите со домашни картички кон домашни трговци, а според Народна банка вредноста на онлајн трансакциите кај домашни интернет продажни места е зголемена за 135% во 2020 година во споредба со 2019 година. Кон домашните е-трговци се остварила вредност од 175 милиони евра во 2020 година, а во 2019 година таа изнесувала само 75 милиони евра. Се бележи намалување за 54% во 2020 година на е-трговијата кон странски е-трговци, или истата од 135 милиони евра во 2019 година се намалила на 62 милиони евра во 2020, види График 11. Тоа се должи на целосно или делумно затворање на пазарите во светот.

График 11. Пораст на е-трансакциите кон домашни е-трговци по квартали, 2019 и 2020 година

Извор: НБРСМ

Според најновите податоци на Државниот завод за статистика во 2020 година се отвориле 439 нови виртуелни (интернет) продажни места, со што вкупниот број на е-продажни места на крајот на 2020 изнесува 1,459. Од друга страна, според Народна банка, на крајот на 2020 година, при годишен раст од 7,2%, вкупниот број трговци во земјата коишто прифаќаат плаќања со платежни картички достигнале 13.256, при што најголемо учество од 90,4%

²⁰ Извор: Е-комерц, [линк](#)

имале трговците што ги прифаќаат на физичките места на продажба (11.987), додека, пак, 9,6% или 1.269 се трговци коишто ги прифаќаат плаќањата со картичка на виртуелните места на продажба.²¹

Достапноста на производите/услугите во виртуелно опкружување се од големо значење за успехот и конкурентноста на компаниите на 21 век, а особено за МСП секторот. Препознавајќи го овој предизвик, новата стратегија на ЕУ е насочена токму кон поддршка на дигитализацијата на МСП.

²¹ Годишна информација за плаќањата во Република Северна Македонија во 2020 година, НБРСМ

6. Пазар на труд

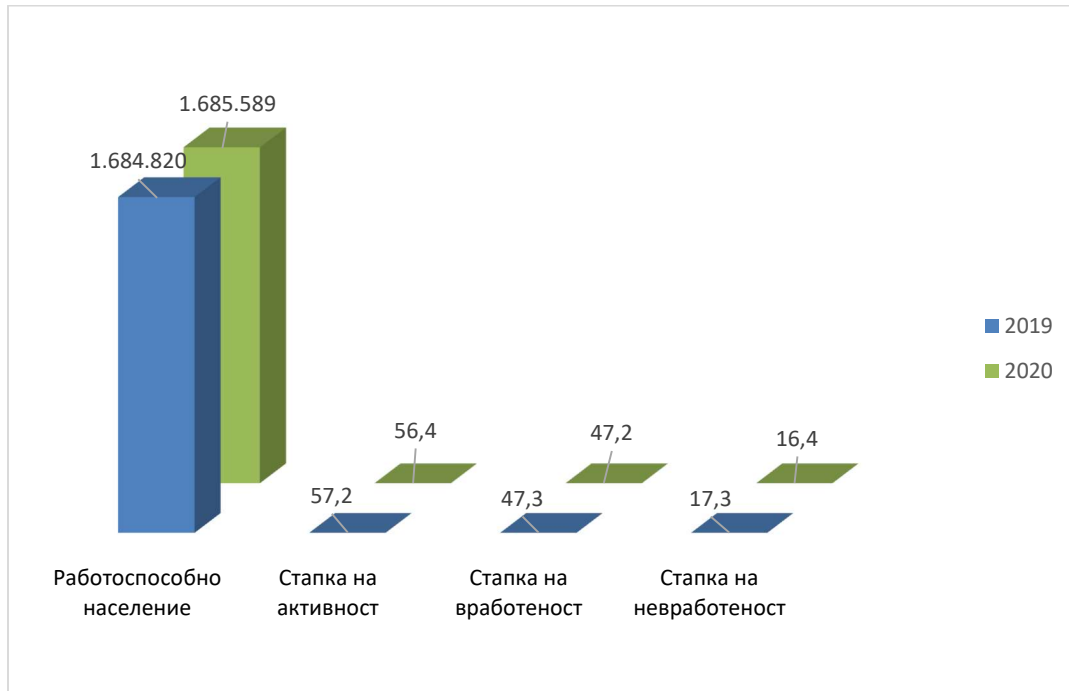
Обезбедување на континуиран, забрзан и одржлив економски раст како и повисок животен стандард за сите граѓани на Република Северна Македонија е една од приоритетните стратешки цели на програмата на Владата за 2021 година. МСП како двигатели на економскиот развој на државата имаат најголем удел во имплементацијата и реализацијата на стратегиите како и на програмите за вработување кои се усвојуваат на државно ниво, а се програмски синхронизирани преку работата на засегнатите институции како што се Влада, министерство за труд и социјална политика, министерство за економија, агенција за вработување, агенција за промоција и поддршка на претприемништвото и останати сродни тела. Генерално, политиката на работење на институциите се спроведува преку однапред дефинирани програми, стратегии и мерки кои придонесуваат за континуирана поддршка на МСП и движење на економските показатели во позитивен правец. Во 2020 година тие политики се спроведуваат преку официјалните документи како што се Програма на Владата за 2020 година, Национална стратегија за вработување и акциски план за 2020 година, Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот 2020, Стратегија за МСП 2018-2023, Стратегија за национална конкурентност и Стратегија за развој на женско претприемништво во РСМ. Сите овие стратегии и програми, како и слични неспоменати се во насока на поттикнување и брзо развивање на иновациите и претприемништвото на национално ниво.

6.1 Вработување

Статистичките податоци укажуваат на голем процент на постоечки компании кои според бројот на вработени се класифицирани во МСП. Токму овој факт е појдовна основа за стратешките програми кои се насочуваат кон поддршка на МСП и обезбедување на поволни услови за нивното деловно работење. Меѓу другото, МСП имаат голема улога во вработувањето во Република Северна Македонија и врз основа на тоа се основни причинители за отворање на нови работни места и намалување на стапката на невработеност. Според последните податоци од Државниот завод за статистика, бројот на работоспособно население заклучно 2020 година изнесувало 1.685.589. Во споредба со 2019

година бележи мало зголемување на бројот на работоспособно население од вкупно 0,0005%.

График 12.Работоспособно население, стапка на активност, вработеност и невработеност, 2019 - 2020 година

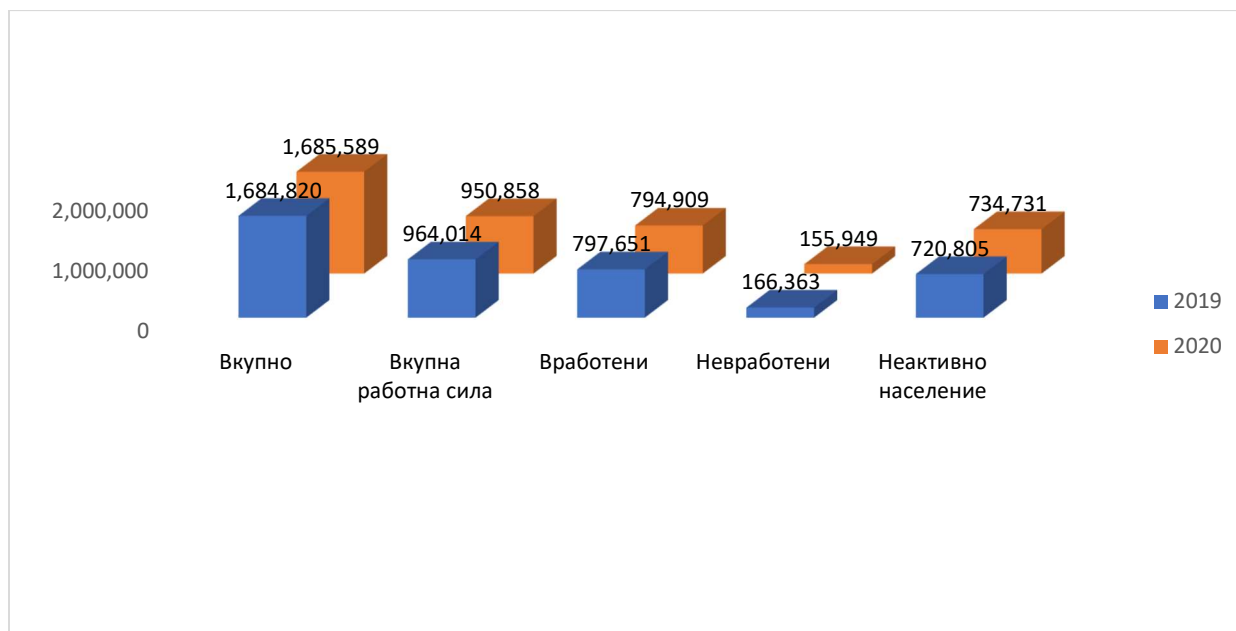

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

Стапката на активност во 2020 година е намалена за 0,8%, а како резултат на тоа, стапката на вработеност бележи намалување од 0,1% додека стапката на невработеност бележи намалување од 0,9%, види График 12. Стапката на вработеност во 2020 година изнесува 47,2%, а на невработеност 16,4%.

Од вкупниот број на работоспособно население во Република Северна Македонија, во 2020 година вкупната работна сила броеа 950.858 лица, а споредена со 2019 година намалена е за 1,4 процентен поен. Вработени лица од вкупниот број на работоспособно население се 83,6% додека невработени се 16,4% лица.

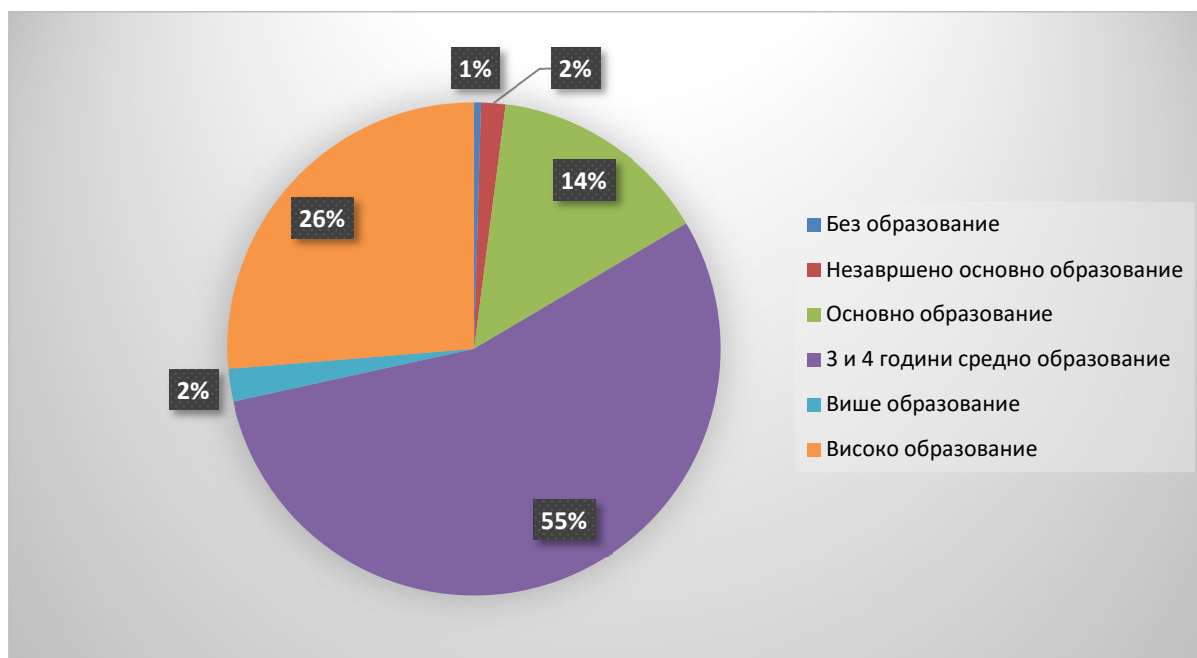
График 13. Работоспособно население според економската активност, споредбен приказ на 2019 и 2020 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

Забележлива е негативната промената во бројот на невработени во 2020 година за 6,2% во споредба со бројот на невработени во 2019 година, но и зголемување на бројот на неактивно население од 720,805 лица во 2019 година на 734,731 во 2020 година.

График 14. Вработени лица според степен на образование во 2020 година прикажано во проценти

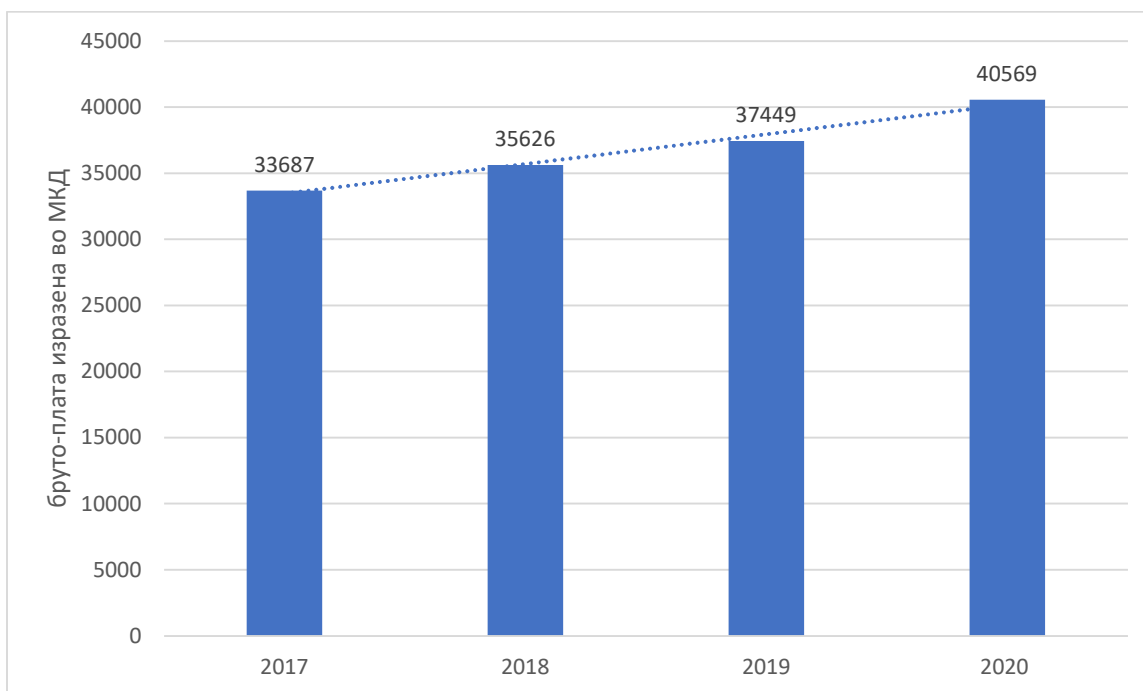
Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

Според графичкиот приказ погоре, График 14, може да се забележи дека најголем процент или 55% од вработени лица според степенот на образование спаѓаат во категоријата на лица со завршено 3 годишно или 4 годишно средно образование. Понатаму удел од 26% имаат лицата кои се вработени со завршено високо образование и 14% се вработени лица со основно образование. Најмал процент на вработени лица се во категориите незавршено основно образование (2%), више образование (2%) и без образование (1%).

Примања

Во однос на месечните примања на вработените, просечната бруто плата е во постојан пораст од 2017 година наваму што претставува дополнително оптеретување за и онака ограничените средства со кои располагаат повеќето мали и средни претпријатија. Во 2017 година просечните месечни бруто примања се регистрирани е на ниво на 33.678 МКД, во 2018 година пораснале на 35.626 МКД, во 2019 година се забележува повторно зголемување на 37.449 МКД, за во 2020 година за пораснат на 40.569 МКД, што претставува покачување за 8,24% во однос на 2017 година, види График 15.

График 15. Вкупно просечна исплатена месечна бруто-плата, во денари, 2017-2020

Извор: Макстат база, [линк](#)

Според податоците на Државниот завод за статистика, индексот на просечната месечна исплатена нето-плата по вработен во декември 2020 година, во однос на декември 2019 година, изнесува 105.4. Ваквото зголемување се должи, пред сè, на зголемувањето на просечната месечна исплатена нето-плата по вработен во секторите информации и комуникации (15.5 %), рударство и вадење на камен (10.5 %) и дејности на здравствена и социјална заштита (10.0 %).

Табела 12. Просечна исплатена месечна нето-плата по вработен, декември 2020 година

денари	XII 2020	Ø 2020	X-XII 2020	Индекси			
				XII 2020	XII 2020	XII 2020	Ø 2020
				----- Ø 2019	----- -- XI 2020	----- -- XII 2019	----- -- Ø 2019
Просечна исплатена месечна нето-плата, во денари	28.294	27.182	27.925	112.2	102.6	105.4	107.8
Реална нето-плата	-	-	-	109.8	102.2	103.1	106.5

Извор: Макстат база, [линк](#)

Просечната месечна исплатена нето-плата по вработен, во декември 2020 година, изнесува 28 294 денари, види Табела 12.

6.2 Самовработување

Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија секоја година подготвува, веќе подолго време, усвојува и имплементира оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на труд со поддршка на Агенцијата за поддршка на претприемништвото. Програмите и мерките се секогаш во координација со другите институции кои се директно или индиректно поврзани со имплементацијата и реализацијата на тие мерки.

Како прва и основна мерка во оперативниот план на АВРСМ е програмата за самовработување односно мерка за поддршка на невработените лица за отпочнување на

сопствен бизнис.²² Мерката за самовработување е поврзана со поддршката и развојот на претприемништвото во Република Северна Македонија. Истата претставува финансиска помош со висина до 307.500 денари или 615.000 денари, доколку правниот субјект се основа од страна на 2 содружници, а насочена кон отпочнување на бизнис за невработени лица. За пријава и користење на оваа мерка и програма, потенцијалните апликанти треба да припаѓаат на една од следниве категории на невработени:

- Невработени млади лица до 29 години;
- Невработени лица со попреченост;
- Невработени лица;
- Невработени жени од ранливи категории маргинализирани лица;
- Невработени лица кои сакаат да го формализираат својот бизнис;
- Невработени лица Роми; и
- Невработени лица поради Корона вирус (од 2020 година).

Оваа мерка за поддршка на самовработувањето може да се користи во комбинација со други мерки кои ќе ја олеснат финансиската инвестиција во бизнисот како: мерката за субвенционирање на плати и вработување и раст на правни субјекти. Покрај финансиската поддршка, апликантите за оваа мерка добиваат и бесплатна советодавна поддршка за изработка на бизнис план преку ваучер системот на советување на АППРСМ. Оваа мерка за самовработување се реализира на годишно ниво преку јавен повик од страна на АВРСМ. Во 2020 година на јавниот повик се пријавија вкупно 1.364 невработени лица, а биле склучени договори за основање деловен субјект со вкупно 1.282 договори од кои најголем број корисници биле жени - 409 лица, млади до 29 години - 470 лица и Роми - 13 лица.

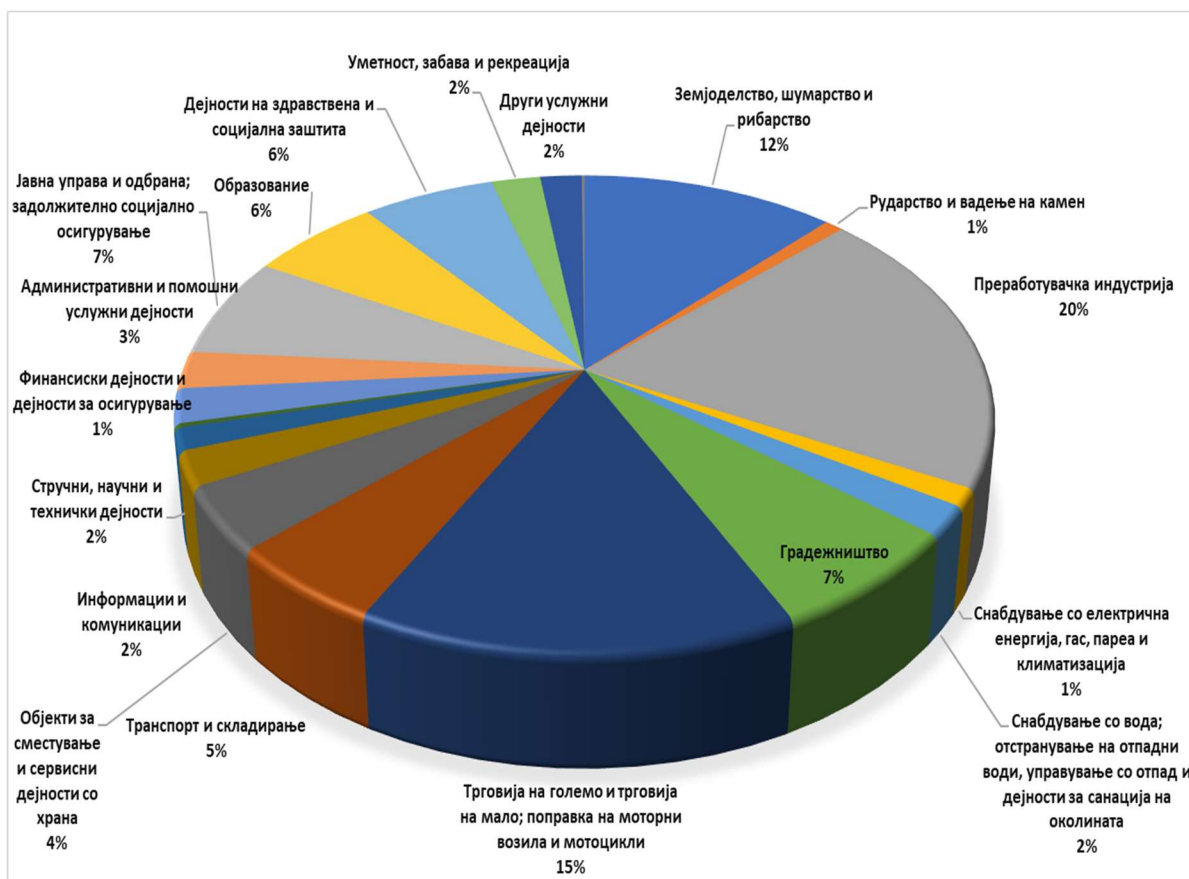
Во однос на потребите и расположливиот буџет условите за добивање на средства за основање на бизнис преку оваа програма се менуваат од година во година.

²² <https://av.gov.mk/operativen-plan.nspix>

6.3 Вработување по сектори на економска активност

Според податоците за вкупен број на вработени според секторите на дејност на деловните субјекти, во 2020 година се бележи најголем раст во 3 сектори и тоа секторот преработувачка индустрија во која се вработени 20% од вкупниот број на вработени лица во Република Северна Македонија, потоа трговија на големо и трговија на мало, поправка на моторни возила и мотоцикли со 15% од вкупниот број на вработени и 12% вработени лица во секторот земјоделство, шумарство и рибарство, види График 16.

График 16. Вработени според секторите на дејност на деловниот субјект во 2020 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

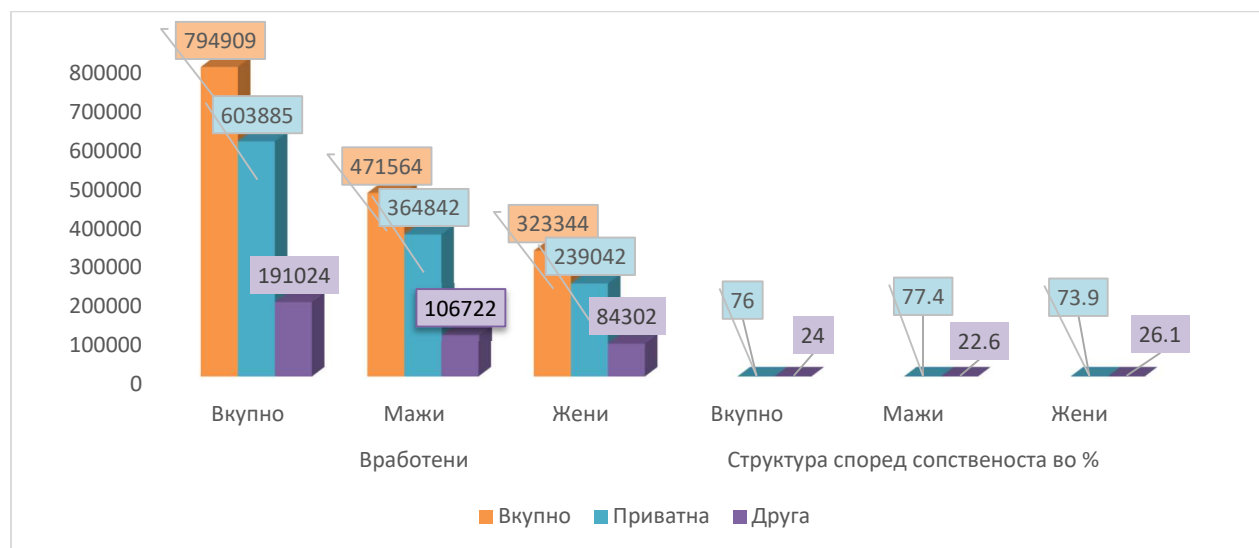
Најмал број од вработените лица или сектори кои имаат вработено лица чиј број е помал од 1% се дејности во врска со недвижен имот и дејности на екстериторијални организации и тела, истите не се прикажани на графиконот поради малата процентна вредност.

Оваа статистика ја оправдува заложбата на Владата преку Стратегијата за индустриска политика 2018 -2027 да го засили производниот сектор.

6.4 Вработување според видот на сопственост на претпријатијата

Според видот на сопственост на претпријатијата во Република Северна Македонија, истите се категоризирани според приватна сопственост и друга сопственост. Податоците прикажани на График 17 подолу се заклучно 2020 година и дават приказ на бројот на вработени според пол и вид на сопственост како и сопственост изразена во проценти.

График 17. Вработени според видот на сопственоста на деловниот субјект и полот, по години

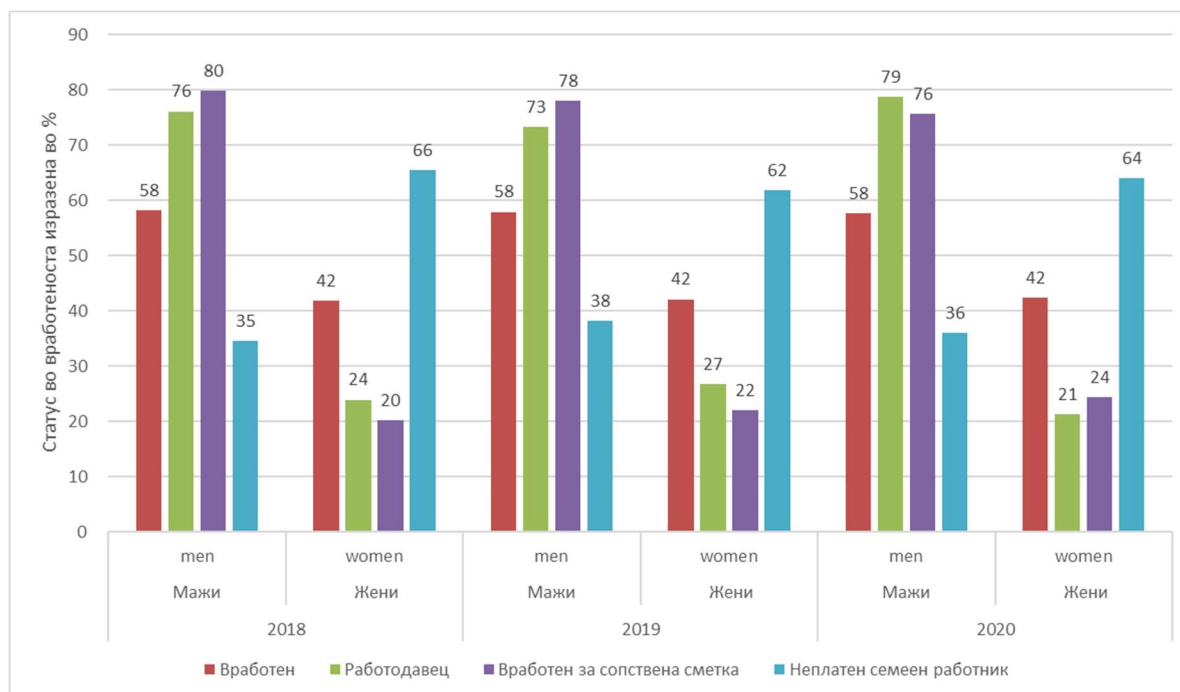
Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

Може да се заклучи дека вработените според сопственоста на претпријатијата во државата најмногу вработуваат оние со приватна сопственост односно од вкупно 794.909 вработени 603.885 се вработени во претпријатија со приватна сопственост или 76%, а 191.024 во претпријатија со друг вид на сопственост. Во однос на полот, поголем е бројот на мажи во однос на жени или 364.842 мажи наспроти 239.042 жени вработени со претпријатија со приватна сопственост.

Понатаму, во однос на статусот на вработеноста, вработени кај други сопственици во периодот од 2017 до 2020 година е непроменет односно 58% се мажи, а 42% жени, види

График 18. Ситуацијата е поразлична кога се работи за работна сила која истовремено е регистрирана како работодавачи, тука доминираат мажите и тоа во 2020 година, 79% биле мажи додека само 21% биле жени работодавачи. И кај вработените за сопствена сметка ситуацијата е слична, имено 76% од работната сила се мажи додека 24% се жени. Целосно се менува статистиката кога се работи за домашни работници, дури 64% се жени, а помалку или 36% се мажи во 2020 година.

График 18. Вработени според статусот во вработеноста

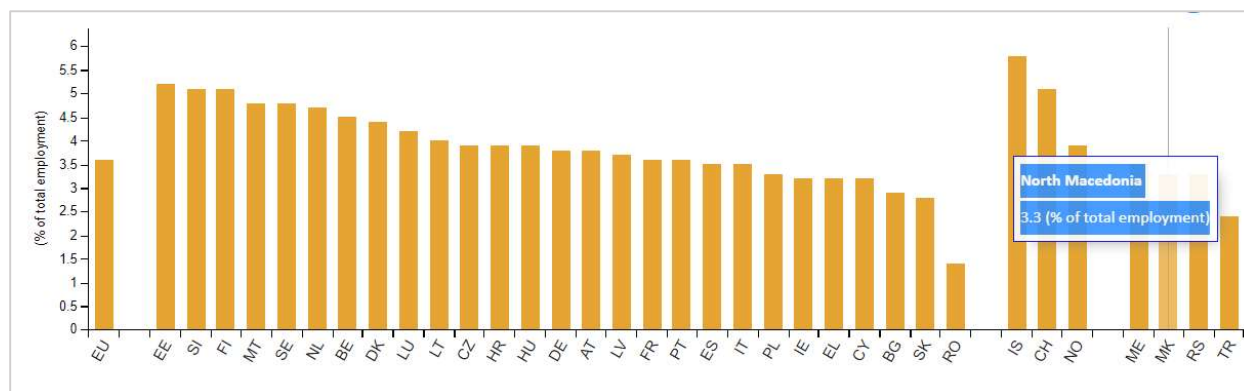
Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

6.4.1 Креативни индустрии

Во 2020 година 7.2 милиони луѓе биле дел од работната сила во секторот на креативни индустрии или 3,6% од вкупниот број на вработени во ЕУ. Односот на самовработените лица на полето на културата во ЕУ бил двојно поголем во однос на просечните вредности на целокупната економија.²³

²³ Извор: Еуростат и Извештај за културни индустрии на ЕУ, [линк](#)

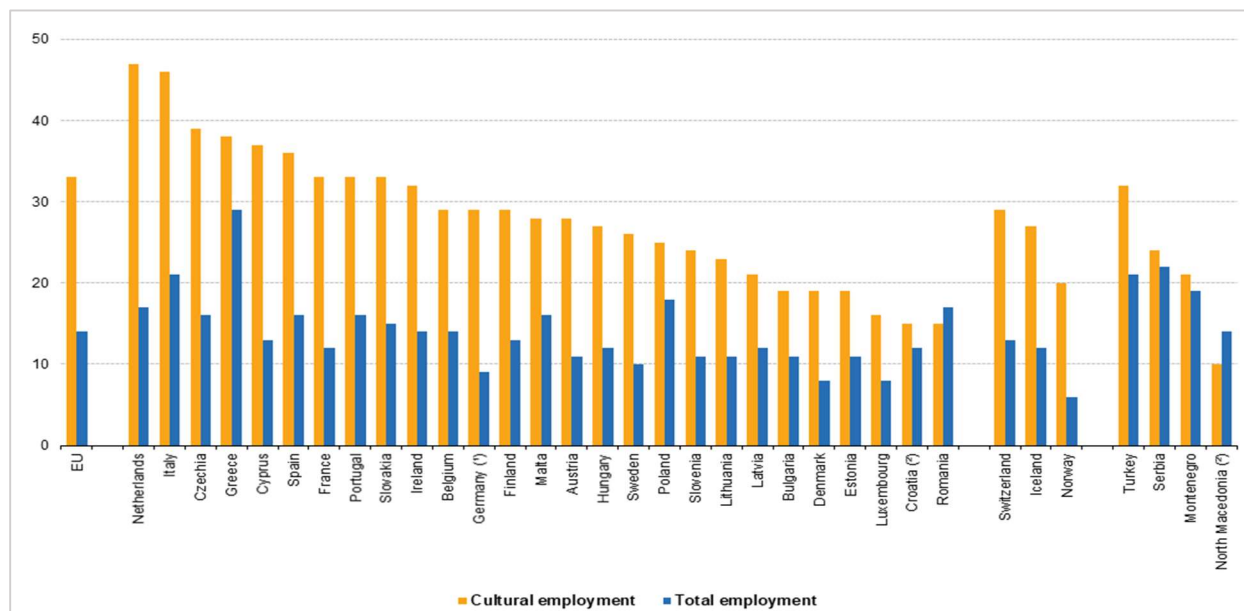
График 19. Пазар на труд во ЕУ во креативните индустрии, 2020 година

Извор: [Еуростат](#)

Во 2020 година уделот на вработените во културата споредено со вкупните работни места се разликувало во земјите членки на ЕУ од 1% во Романија, 5,2% во Естонија, во Словенија и Финска по 5,1%, види График 19. Земјите од економскиот блок ЕФТА како што се Исланд (5.8%), Швајцарија (5.1%) и Норвешка (5.8%), сите бележат вработеност во културните индустрии над ЕУ просекот од 3,6%. Што се однесува со земји кандидати за членство во ЕУ за кои има расположливи податоци, сите се под просекот на ЕУ, и тоа Црна Гора (3,5%), Србија (3,3%), Турција (2,4%). Република Северна Македонија вработува, слично како и останатите земји кандидати за членство 3,3% што е слично на земјите од Западен Балкан, и пониско од ЕУ просекот.

График 20. Удел на самовработените во културните индустрии наспроти вкупното вработување во %, 2020

Извор: [Еуростат](#)

Во 2020 година 7.2 милиони вработени биле дел од културни дејности, што е за 333.000 повеќе отколку во 2015 година. Тоа е еквивалентно на вкупен пораст од 5%. Вработувањата во културата претставуваа 3,6% од вкупните вработувања, и во 2015 година и во 2020 година. Во споредба со 2019 година, во 2020 година, вработувањата во културата во ЕУ се намалија за 195.000 лица, што претставува пад од 2,6%. Од земјите-членки на ЕУ предводат Холандија, Италија, Чешка и Грција. Земјите од блокот ЕФТА се под ЕУ просекот, додека од земјите кандидати за членство со ЕУ само Турција вработува во културните дејности над ЕУ просекот. Следат Србија, Црна Гора, а последна е Република Северна Македонија која вработува најмал процент во културните дејности во однос на сите земји кои се дел од базата на податоци. Но, во истражувањето се наведува дека македонските податоци можно е да не се со голема стапка на точност, види График 20.

Од друга страна, зголемувањето на учеството на жените на пазарот на трудот е една од целите на политиките на Европската комисија посветена на промовирање на родовата еднаквост на пазарот на трудот преку микс на законодавство, политики и финансиска поддршка.

Во 2020 година, жените имаа малку помал удел во вкупниот број на вработени во културата во ЕУ отколку мажите или 48,1%. Во 2020 година, жените сочинуваа мнозинство од вработувањата во културата во 15 земји-членки. Балтичките земји-членки на ЕУ забележаа најголем удел на вработувањата на жените во културата. Предводат со 62% Латвија, зад неа со 60% се Литванија и Естонија. Луксембург, Полска, Финска, Шведска, Кипар, Бугарија, Романија, Португалија, Чешка, Хрватска, Словачка и Грција беа другите земји-членки каде жените заземаа најголем дел од културните вработувања.

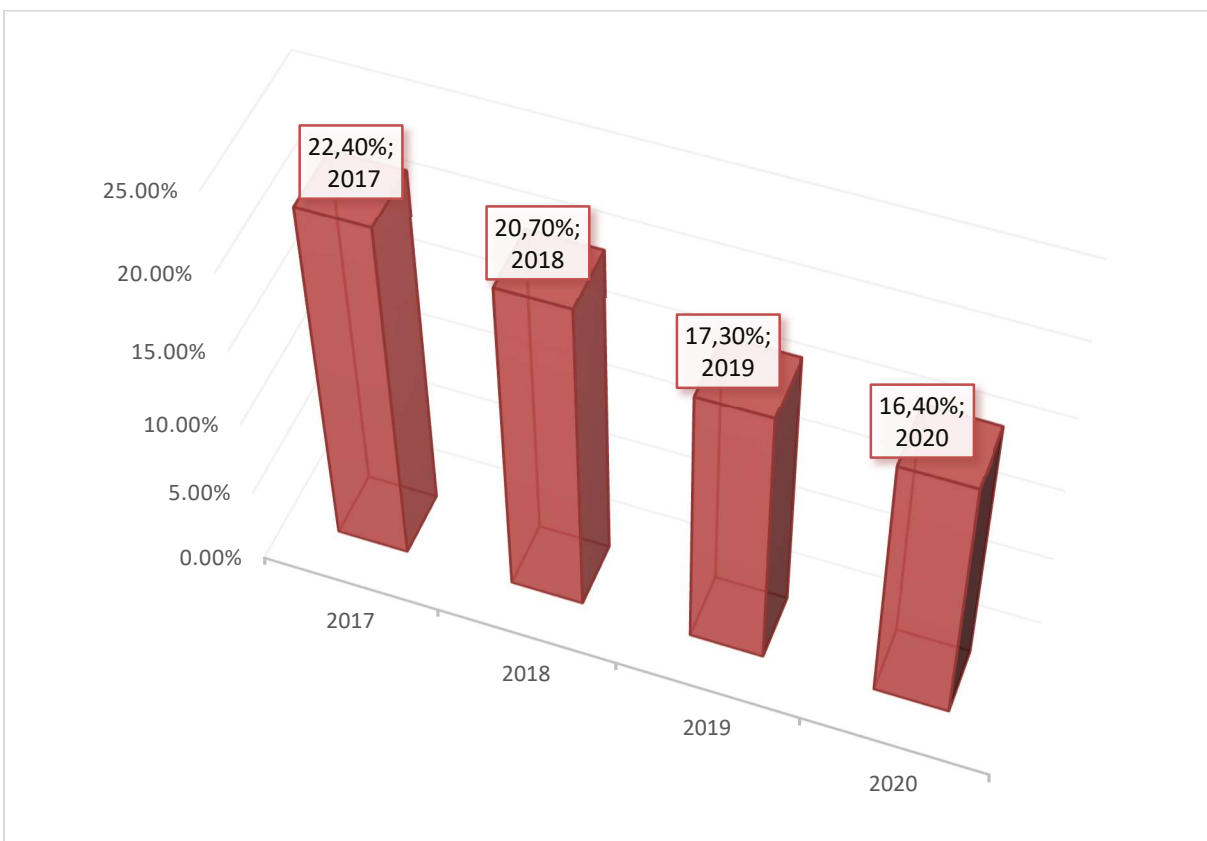
6.5 Невработеност во Република Северна Македонија

Континуираниот економски раст и подобрување на животниот стандард на населението, зависи и од невработеноста како економски показател за кој е потребно преземање на одредени активности со цел намалување на стапката на истиот.

Последните неколку години, стапката на невработеност бележи мало намалување што е од исклучителна важност за економската одржливост. Стратегиите, програмите и мерките за намалување на стапката на невработеност всушност имаат позитивен исход и токму поради тоа е потребно континуирано усовршување на вештините и знаењата.

График 21 подолу ја отсликува на стапката на невработеност во последните 4 години. Од 22,4% во 2017 година невработеноста во РСМ е намалена за цели 6% и заклучно 2020 година истата изнесува 16,4%.

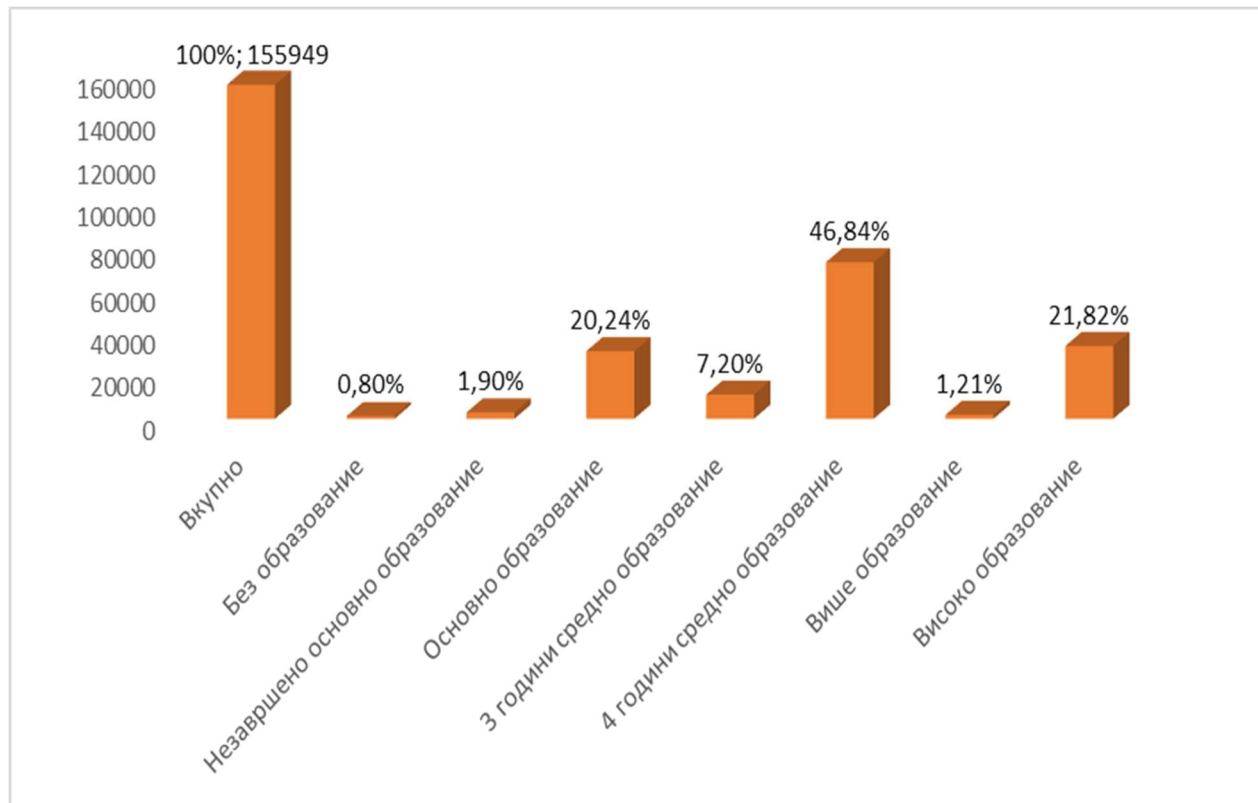
График 21. Стапка на невработеност, од 2017-2020 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

Од вкупниот број на работна сила во РСМ или 950.858 лица, невработени според евиденција се 155.949 лица. Во однос на школската подготвеност, најголем процент на невработени се со завршено четири годишно средно образование или 46,84%, потоа со високо образование 21,82% и со основно образование 20,24% од невработените лица.

График 22. Невработени според школската подготовка во 2020 година

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база

6.6 Програми за поддршка на вработувањето

Програмите и поддршката во вработувањето на невработените лица во Република Северна Македонија генерално произлегуваат од оперативниот план на АВРСМ. Последниот официјално усвоен за реализација од 2021 година, упатува на следните програми кои се реализирани:

- поддршка за самовработување (претприемништво)
- поддршка за креирање на нови работни места преку:
 - субвенционирање на плати
 - вработување и раст на правни субјекти
 - поддршка за вработување на лица со попреченост

Поддршката за самовработување овозможува невработените лица да отворат сопствен бизнис, а програмата е детално разработена во точка 5.2 погоре.

Понатаму, поддршката за креирање на нови работни места има за цел да го поттикне вработувањето на невработени лица во МСП, социјални претпријатија и граѓански непрофитни организации преку:

- субвенционирање на плати на невработени лица од одредени категории со вкупен опфат од 1304. Субвенционирањето на платите е на определен рок од 3, 6 или 12 месеци и изнесува 19.000 денари по лице на месечно ниво. Пријавувањето за оваа програма може да биде од страна на претпријатието/организацијата или од невработеното лице;
- вработување и раст на правни субјекти претставува поддршка во создавање на нови работни места кај МСП, социјални претпријатија и граѓански непрофитни организации; целната група се невработени лица, а со мерката се опфаќаат најмногу 226 корисници. Финансиската поддршка за ново вработување зависи од возраста и бројот на одобрени вработувања односно до 460.000 денари, 768.750 денари или 1.000.000 денари; и,
- поддршка за вработување на лица со попреченост со цел да се зголеми вработливоста и можностите за вработување на евидентираниите невработени лица со попреченост. Со оваа мерка се опфаќаат до 210 лица.

За намалување на невработеноста и создавање на нови работни места се јавува потреба за континуирано следење на понудата и побарувачката на пазарот на труд. Врз основа на тоа АВРСМ секоја година спроведува анкета за потребите на пазарот на труд²⁴ од која произлегува извештај со податоци за краткорочните потреби на работодавачите во однос на нови вработувања како и потребата од вештини кои треба да бидат поседувани од страна на лицата со цел да бидат конкурентни на пазарот на труд. Се потенцираат краткорочните потреби на работодавачите бидејќи анкетата се заснова на факторот потреба од вработени во период од 6 до 12 месеци во претпријатието. Исто така, креираат оперативни планови со програми и мерки за вработување. Последната анкета е спроведена во месец октомври 2019 година, а извештајот е базиран на одговори од вкупно 3023 работодавачи со најмалку 7 или повеќе вработени. Во анкетата се опфатени мали, средни и големи претпријатија. Одговорите и краткорочните цели од истражувањето и анализата се базирани на препораки од 74,1% мали работодавачи, 22,4% средни работодавачи и 3,5% големи работодавачи. Според дејноста, најголем процент од анализираните потреби за пазарот на труд се од

²⁴ <https://av.gov.mk/pocetna.nspk>

работодавачи од преработувачката индустрија. Во однос на планските региони најголем број на работодавачи се од Скопскиот регион потоа Источниот и Југоисточниот регион.

Во однос на потребата од нови вработувања и очекувани вработувања во период од 12 месеци кај 58% од анкетираните работодавачи се очекува остварување на 19.378 вработувања. Според класификацијата на претпријатијата, кај малите претпријатија се очекува 4.350 вработувања или 22,5% додека кај средните претпријатија се очекуваат 7.256 вработувања или 37,4%. Бидејќи најголем процент од анкетираните работодавачи спаѓаат во преработувачката дејност всушност во таа дејност се очекува да бидат реализирани и најголем дел од вработувањата. Според степенот за образование, најголем процент или 46,9% од вработените би имале завршено средно и вишо образование.

Побарувачката за високо образовани лица е најголема во дејноста информации и комуникации, образование, во стручни, научни и технички дејности како и финансиска дејност и дејности на осигурување. Во однос на потребните вештини, идните вработувања се темелат на поседување на вештини кај кандидатите од познавање на странски јазици, познавање на работа со компјутери потоа комуникациски вештини, амбициозност, одговорност, тимска работа, флексибилност.

7. Финансиска состојба и финансирање на МСП

Една од главните цели на земјите во развој е развојот на динамичен и продуктивен сектор на МСП. Земајќи во предвид дека имаат голем придонес во создавање нови работни места и економски развој, потребно е континуирано да расте а со тоа има потреба од стабилни извори на финансирање.

Финансиската состојба кај претпријатијата се анализира преку финансиските извештаи: билансот на состојба (извештај за финансиската состојба), биланс на успех (извештај за вкупната добивка), извештај за парични текови и извештај за промена на капиталот. Анализирани заедно, ја даваат севкупната финансиската слика на претпријатието.

Во однос на видот на финансирање, според литература постојат 2 вида на финансирање односно формално и неформално финансирање или извори на сопственичко финансирање и извори на должничко финансирање. Изворите на сопственичко финансирање се сметаат за неформално финансирање додека изворите на должничко финансирање се формално финансирање или финансирање обезбедено преку финансиски институции.

Истражувањето спроведено од страна на Народна банка на Република Северна Македонија во 2019 година ги разгледува факторите кои влијаат врз пристапот до финансирање на малите и средни претпријатија преку понудата на кредити од банките и предизвиците со кои се соочуваат домашните банки во процесот на кредитирање на овој сектор.²⁵ Заклучокот од истражувањето укажува на тоа дека банкарскиот сектор во Република Северна Македонија е конкурентен и нуди широк спектар на кредитни линии за МСП но процесот на аплицирање и обезбедување на извештаи од страна на МСП е слаб и поради тоа потребно е подобрување со цел зголемување на поддршката за растот на економијата.

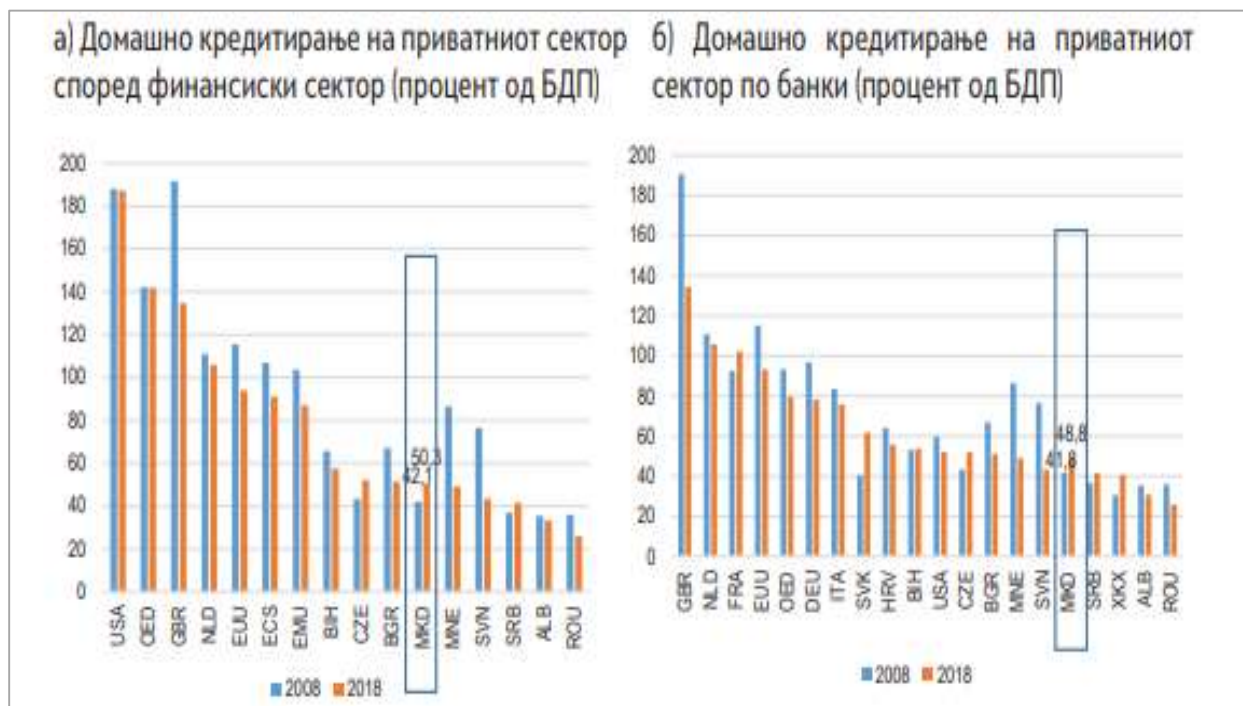
Според податоците во публикацијата на фондацијата Македонија 2025, *Пречки во пристапот до финансиски средства за МСП во Северна Македонија - преглед на*

²⁵ <https://www.nbrm.mk/ns-newsarticle-bank-financing-to-smes-in-the-republic-of-north-macedonia-evidence-from-survey-data.aspx>

постојните податоци и сознанија, должничкото финансирање во најголем процент е банкарско финансирање кај МСП во Република Северна Македонија.

График 23 подолу го претставува домашното кредитирање на приватниот сектор кој во 2018 година во Република Северна Македонија изнесувал 50,4% од БДП што всушност е показател за пониско ниво во споредба со развиените земји, но е слично како и кај земјите од Западен Балкан. Банките доминираат со вкупно кредитирање на приватниот сектор од 48,8 проценти од БДП додека мал дел од кредитирањето се обезбедува преку други финансиски институции - штедилници, компании за лизинг и други финансиски друштва. Исто така, во извештајот е направена споредба при што се забележува дека во некои европски земји кредитирањето е поголемо од БДП, а во земјите од Централна Европа кредитирањето на фирмите е двојно повисоко отколку во РСМ. Таа споредба е јасен показател дека постои голем простор за зголемување на понудата (достапноста) на финансиски средства за МСП во Република Северна Македонија.²⁶

График 23. Домашно кредитирање според финансиски сектор и по банки

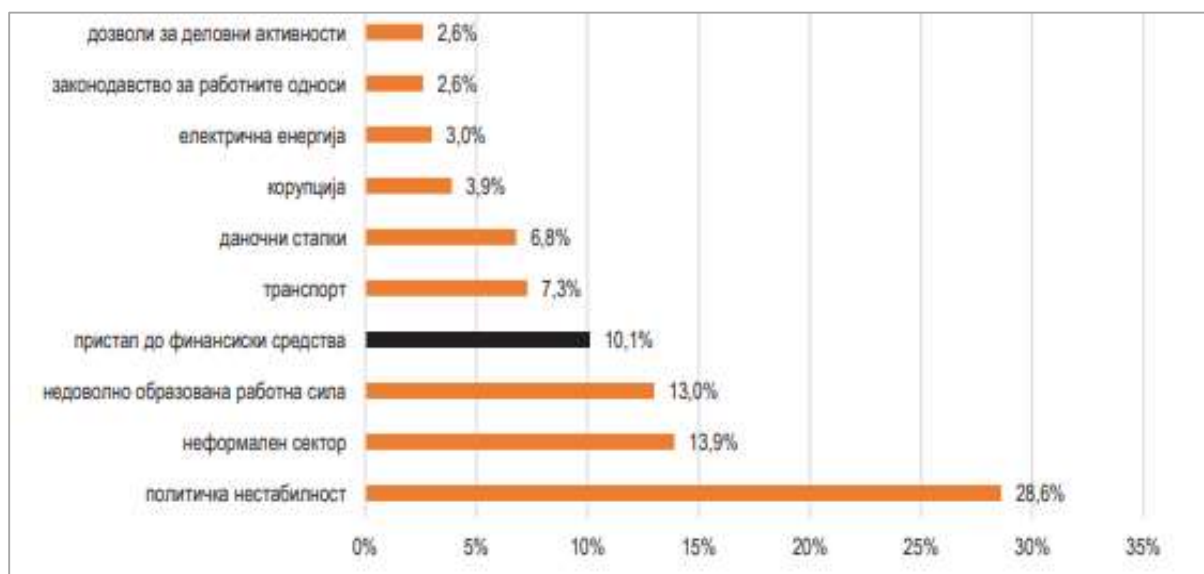

Извор: Македонија 2025

²⁶ Пречки во пристапот до финансиски средства за МСП во Северна Македонија, 2020

Понатаму, анкетата за претпријатија на Светска банка спроведена во период од 2018 и 2019 година во Република Северна Македонија укажува на ставовите на компаниите во однос на пристапот до финансиски средства. Според резултатите од анкетата, пристапот до финансии е меѓу првите најголеми пречки за раст на компаниите.

График 24. Рангирање на главните пречки за фирмите во Република Северна Македонија, 2019

Извор: Македонија 2025

Според извештајот на Македонија 2025, пречките за пристап до финансиски средства се поголеми кај малите и средни претпријатија. Многу мал процент земале кредит од банките и според тоа во голема мера зависат од сопствено финансирање. Во однос на причините, македонските банки укажале дека претпријатијата во Република Северна Македонија се соочуваат со:

- лоша финансиска писменост на МСП;
- лошо корпоративно известување и слаби вештини за деловно планирање и познавања на МСП;
- неподготвеност на компаниите да откриваат и споделуваат деловни информации;
- перципирана недоволна профитабилност и несоодветна кредитна историја; и,
- слаба информираност за алтернативните инструменти и опции за надворешно финансирање како што се претприемачки (ризичен) капитал, бизнис-ангели, итн.²⁷

²⁷ <https://socijalendijalog.mk/category/publications/>

Од друга страна МСП, како главните пречки во пристапот до финансиски средства ги навеле следните причини:

- Високите каматни стапки;
- Барањата за висок договорен залог;
- Долги и сложени административни постапки;
- Голем отпор кон ризици кај банките; и,
- Немање корисни и развиени извори на алтернативно финансирање, како капиталното финансирање, бизнис-ангелите и претприемачкиот (ризичниот) капитал.

Анализата од истражувањето е во насока на можност и подобрување на деловното опкружување и пристапот на финансиски средства на МСП.

7.1 Кредитни линии и грантови за развој на МСП

Анализата за понуда и достапност на кредитни линии од банкарскиот сектор наменети за МСП покажа дека банките нудат широк спектар на кредити, но искористеноста на истите е многу мал. Според истражувањето на ПСМ фондацијата за пристап до финансии на МСП, во 2020 година само 18% од компаниите добиле банкарски кредити, останатите не побарале заеми или биле одбиени од страна на банките. Идентификувани се високите каматни стапки и сложените процедури за поднесување на барање за кредит како клучни бариери во обезбедувањето средства за подобрување на ликвидноста или развој на бизнисите, како што и погоре беше посочено.

Стратешкото планирање и планот за економски раст на Владата во однос на инвестиции и економски развој е насочено кон поддршка на домашните претпријатија со цел нивно континуирано развивање и зголемување. Во насока на развој и поддршка на женското претприемништво, Министерството за економија преку Стратегијата за развој на женското претприемништво во Република Северна Македонија, а во согласност со стратешките приоритети, обезбедува финансиска поддршка преку јавен повик за аплицирање. Предмет на јавниот повик е субвенционирање на претпријатија во сопственост на жени (над 50%) и

управувани од жени, преку кофинансирање на 80% од докажаните трошоци, но не повеќе од 150.000,00 денари по корисник.²⁸

Потоа, финансиска поддршка се реализира и за микро и мали претпријатија преку јавен повик. Предмет на јавниот повик е субвенционирање на микро и мали претпријатија, преку субвенционирање на 50% од докажаните трошоци.²⁹

7.1.1 Фонд за иновации и технолошки развој

Фондот за иновации и технолошки развој, основан во 2013 година, е прилично млада владина организација со амбициозно портфолио од 85.156.309,85 евра и вкупно 642 поддржани корисници.³⁰ Портфолиото се состои од 56% ко-финансирање од страна на ФИТР или речиси 48 милиони евра и ко-финансирање од страна на корисниците во висина од 46% или 37,4 милиони евра. ФИТР ги поттикнува иновациите преку обезбедување извори на финансирање, менторство и поврзување на МСП со локалните финансиски институции. Освен државното финансирање, Фондот соработува со неколку меѓународни организации како Светска банка, УНДП, УСАИД, УНИЦЕФ, Британската амбасада, Швајцарската програма за претприемништво, Државата Израел како и бројни локални организации.

Фондот имплементира две програми, и тоа третиот столб од Планот за економски развој и Програмата за поддршка за развој на вештини и иновации финансирана од Светска банка. Во 2017 година, Владата на Република Северна Македонија го усвои Планот за економски развој за периодот 2018-2021 година, кој има за цел да ги поддржи инвестиции и работните места (столб 1), проширување на нов пазар (столб 2) и поддршка на иновациите (столб 3). Првите два столба се операционализирани преку Законот за финансиска поддршка на инвестициите (донесен во 2018 година), додека третиот столб преку среднорочната програма на ФИТР (усвоена во февруари 2018 година). Програмата за поддршка на иновациите на Фондот се проценува на 100 милиони (околу 1% од БДП) и се спроведува

²⁸ <https://economy.gov.mk/doc/2917>

²⁹ <https://economy.gov.mk/doc/2916>

³⁰ Извор: ФИТР, [линк](#)

според следните потпрограми: ко-финансирани грантови за технолошки развој за надминување на последиците од КОВИД-19 (1), ко-финансирани грантови за технолошки развој (2), ко-финансирани грантови за развој на вештини и поддршка на иновации (3) и ко-финансирани грантови за професионален развој и стажирање за нововработени млади луѓе (4). Втората програмска активност, заеднички реализирана со Светска банка, нуди поддршка на МСП во форма на: ко-финансирани грантови за старт-ап и спин-оф (1), ко-финансирани грантови за комерцијализација на иновации (2), ко-финансирани грантови за технолошка екстензија (3) и ко-финансирани грантови за основање, работење и инвестиции во акцелератори за деловна технологија (4).

Исто така, активностите на ФИТР придонесуваат за реализација на Националната стратегија за развој на мали и средни претпријатија 2018 - 2023 година (усвоена во март 2018 година), Потпрограма 3.2: Подобрување на науката, технологијата и иновациите за развој на мали и средни претпријатија со фокус на зајакнување на иновациите.

Изворите на финансирање од програмите на ФИТР се наведени подолу. Од државна помош се обезбедени речиси 56% од средствата во рамките на ПЕР, 26,8% од средствата за финансирање на СБ ППРВИ/ПЕР, а СБ придонесува со 17,2% во ППРВИ. Тековното финансирање во рамки на Фондот се реализира, 55% од страна на Фондот и 45% од компаниите. Ко-финансирањето варира во однос на типот на компанијата и правилата на потпрограмата, почнувајќи од 10% -15% кај стартап и компании во рана фаза на развој, до 55% за поголеми компании. Целта на Фондот е да се постигне 50% -50% ко-финансирање на среден рок.

Според една неодамнешна истражувачка студија за иновациите кај МСП, приближно 55,89% од анкетираниите македонски компании се сметаат за малку иновативни што значи дека сè уште се на почетокот на иновациониот процес и кога иновираат ќе им дадат приоритет на иновациите на производи или услуги. Значи, тие сè уште не гледаат на иновациите како двигател на конкурентноста.³¹ Во овој поглед, Фондот придонесува за

³¹ Janevski, Z. & Boskoska Klisaroski, M., 2019. Innovation activities of private companies in the Republic of Macedonia. *Contemporary trends and prospects of economic recovery*. Vol 4, p. 632.

намалување на иновациониот јаз во споредба со нивните меѓународни конкуренти со поддршка на МСП во нивните подобрувања на иновациите (107 поддржани фирми) и комерцијализацијата на иновациите (91 поддржана фирма) со приближно 14 милиони евра поддршка, потоа финансирање за технолошки развој во висина од 11,3 милиони евра. Напорите дополнително зајакнаа со отворањето на првата програма за корпоративни иновации во земјата со цел да се зајакне соработката помеѓу водечките корпорации во земјата и стартапите во февруари 2020 година.

Понатаму, постои комплементарност помеѓу механизмите на ФИТР и активностите на Банката за развој на Северна Македонија АД Скопје (Службен весник на РСМ бр. 105/2009) чија улога е да обезбеди поддршка и да го поттикнува развојот на македонската економија преку обезбедување финансии за мали и средни претпријатија како и извозно ориентирани компании. Банката работи согласно стратешките политики, цели и приоритетите на Република Северна Македонија под надзор на Министерството за финансии на Република Северна Македонија, како и во согласност со регулаторната рамка за банките под надзор на Народната банка на Република Северна Македонија.³²

Сепак, како резултат на традиционалното отсуство на инвестициска култура во иновации и истражување и развој, постои потреба од континуирани програми за поддршка со цел промена на парадигмата и присутната инертност кон иновации во приватниот сектор. За понатамошно поткрепување на успехот, бројот на корисници досега поддржани од ФИТР се 280 микро субјекти, 304 мали субјекти, 51 средна компанија и 7 големи компании, речиси 50% од финансирањето се насочило кон малите компании со помалку од 50 вработени и 32% кај микро компаниите со помалку од 10 вработени, што значи дека пристапот до финансирање за недоволно услужените компании се овозможува преку програмите на ФИТР. Интересно е што родовата распределба на грантовите е релативно балансирана, 58% од компаниите што ги добиле средства се во сопственост/раководени од мажи, а 46% или 257 компании се во сопственост/раководени од жени.

³² Source: <https://mbdp.com.mk/>

И покрај фактот што 25,86% од сите поддржани субјекти се стартап и спин-оф ентитети (166), овој сектор останува недоволно услужен бидејќи кредитирањето преку локалните банки е придружено со строги процедури и во повеќето случаи обезбедувања што не можат да ги обезбедат младите компании.

Дополнително, студијата развиена од Стартап Македонија и ФИТР, заклучува дека кај 80+ стартапи има промена во приоритетите на заедницата за стартапи која сега е фокусирана на стартапи кои се во фазите за излез на пазар и развојни фази во однос на фазата на создавање на прототип што беше случај пред три години. Фондот им помага на стартапите да ја надминат бариерата за раст и преминување во подоцнежните фази на развој. Студијата заклучува дека ова се случило како резултат на недостаток на флексибилно и иновативно финансирање, како и недостаток на усогласеност со производите и пазарот.³³

Сепак, поддршката не ги задоволува целосно потребите на новоформираните македонски компании и потребите на МСП во рана фаза, така што Фондот го проширува своето портфолио и ко-инвестира во трите водечки стартап акцелератори во земјата, и тоа Акцелератор УКИМ (Скопје), Сеавус Акцелератор (Скопје) и Акцелератор Х Фактор (Велес) за да се развијат и понудат на пазарот дополнителни механизми за поддршка на приватниот сектор. Се очекува од 2021 година акцелераторите да ја засилат својата поддршка на фирмите со инвестирање во ризичен капитал.

Според обемот на одобрени проекти според индустрискиот сектор може да се заклучи дека секторите ИТ и инженеринг и технологијата искористиле повеќе од 47% од средствата, потоа секторот преработка на храна 6,01%, енергија и енергетски ресурси 5,78%, градежништво 5,77%. текстил и кожа 5,46% и други помалку интензивни сектори. Во однос на географската локација на проектите, Скопје е домаќин на речиси 55% од проектите или 353, Штип 6% или 35 проекти, Струмица 5% или 30 проекти, Битола 4,4% или 28 проекти, Прилеп 3,2% или 21 проект, Велес 2,8 % или 18 проекти, Тетово 2,6% или 17 проекти, потоа Кавадарци 2,5% или 16 проекти, Гостивар, Кочани, Куманово, Охрид со по 13 проекти и

³³ Start Up Macedonia, 2021. Connecting Macedonian Startup Ecosystem 2021: Identifying opportunities for better collaboration between startups and key ecosystem stakeholders.

други 16 градови низ државата со помалку од 12 реализирани проекти. Географската дистрибуција на портфолиото на ФИТР е во согласност со демографијата на МСП, но исто така е под влијание на присуството на деловни консултанти кои ги алармираат компаниите и им помагаат во процедурата за прибирање документација и поднесување на барања за финансирање проекти.

Но, и покрај достапните програми, пристапот до финансии во 2020 година претставува еден по поголемите проблеми во секторот на МСП.

Користена литература

АВРСМ, 2019. Анкета за потреба од вештини на пазарот на трудот во РСМ за 2020 година.

АВРСМ, 2021. Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2021 година.

АВРСМ, 2021. Годишен извештај за 2020 година.

Агенција за поддршка на претприемништво на Република Македонија, 2018. Годишен извештај за секторот на МСП за 2017 година.

Adian, I., Doumbia, D., Gregory, N., Ragoussis, A., Reddy, A. and Timmis, J., 2020. Small and Medium Enterprises in the Pandemic Impact, Responses and the Role of Development Finance. World Bank: Economics and Private Sector Development Vice Presidency, International Finance Corporation: Policy Research Working Paper 9414, [онлајн] Достапно на: [линк](#)

Водење бизнис, 2020. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 17 ноември 2021].

Влијанието на Ковид-19 врз економијата во регионот: Е-трговијата во пораст, пад на туризмот, 2021. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 8 ноември 2021].

Годишна информација за плаќањата во Република Северна Македонија во 2020 година, НБРСМ. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 19 ноември 2021].

Guneva, D., & Fotov, R. (2020). Мерки за поддршка на мали и средни претпријатија. Yearbook - Faculty of Economics, 13(1), 89-97. Достапно на: [линк](#).

Dimitrova, M., 2020. Entrepreneurship Ecosystem in North Macedonia: Market Assessment. International Labor Organization.

Enterprise Surveys. <https://www.enterprisesurveys.org/en/data/exploreeconomies/2019/north-macedonia#finance>.

Еуростат. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/structural-business-statistics/small-and-medium-sized-enterprises>.

Еуростат. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 10 Ноември 2021].

Занаетчиска комора Скопје. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 1 Ноември 2021].

Закон за едношалтерскиот систем и за водење на трговскиот регистар и регистар на други правни лица („Службен весник на Република Македонија“ бр. 84/2005).

Закон за трговски друштва (Службен весник на РСМ, бр. 28/2004).

Статистички билтен на Централен регистар 2021, ЦР на РСМ.

Иницијатива за демократија на Западен Балкан, 2021. Нееднаквост во време на Корона ефекти од пандемијата Ковид -19 врз македонската економија. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 15 ноември 2021].

Janevski, Z. & Boskoska Klisaroski, M., 2019. Innovation activities of private companies in the Republic of Macedonia. *Contemporary trends and prospects of economic recovery*. Vol 4, p. 632.

Македонија 2025, 2019. Пречки во пристапот до финансиски средства за ММСП во Северна Македонија - преглед на постојните податоци и сознанија.

Макстат. 2021. Државен завод за статистика. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 11 ноември 2021].

Меѓународната организација на трудот, 2020. КОВИД-19 и светот на работата: влијанија и мерки. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 1 Ноември 2021].

Квартален економски извештај - четврти квартал 2020 година. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 5 ноември 2021], Министерство за финансии на РСМ, 2021.

Народна банка на Република Северна Македонија, 2021. Годишен извештај за 2020 година.

Национална стратегија за иновации 2012-2020, Министерство за економија на РСМ.

Национална стратегијата за конкурентност со акционен план на македонската економија 2016-2020, Министерство за економија на РСМ.

Национална стратегија за развој на занаетчиството и акционен план 2012-2020, Министерство за економија на РСМ.

Петрески, М. и Димитрова, Д. (2018) Мерење на економските ефекти од државната помош доделена на приватни претпријатија во Северна Македонија. Случајот на владиниот План за економски раст. Finance Think – Институт за економски истражувања и политики.

Преглед на е-трговијата во Република Северна Македонија и споредба со регионот и европските земји 2021. [онлајн] Достапно на: [линк](#) [Пристапено на 12 ноември 2021].

РСМ Фондација, 2020. Пристап до финансирање-предизвици и алтернативи за малите и средни претпријатија.

Стратегија за развој на женско претприемништво во РМ (2019-2023), Министерство за економија на РСМ.

Светска банка, 2020. Economy profile of North Macedonia.

Централен Регистар на Република Северна Македонија, 2021. [онлајн] Достапно на: [линк](#)
[Пристапено на 1 ноември 2021].

Џамбазовски, К. and Методијески, Д., 2020. Последователна студија за ефектите врз секторот туризам и угостителството од здравствено-економската криза предизвикана од пандемијата Ковид-19, со препораки за справување со економските последици.

Прилог 1- Владини мерки за поддршка на претпријатијата за време на кризата предизвикана од Ковид-19

Мерка 1 - Државата спасува работни места, 14.500 денари месечно по вработен за април и мај, за компании погодени од кризата или 50% од трошоците за придонеси за секој вработен; Мерка 2 - Помош за спортистите - 14.500 денари за месеците април и мај, директни средства за спортистите и спортските работници за да се зачуваат нивните работни места; Мерка 3 - Помош за уметниците; Мерка 4 - Паричен надоместок за граѓаните што останале без работа поради кризата, согласно работниот стаж преку Агенцијата за вработување; Мерка 5 - Сите избрани и именувани функционери ќе примаат минимална плата од 14.500 ден во април и мај 2020 година; Мерка 6 - Претседателите и членовите на управни и надзорни одбори на јавни институции нема да примаат надомест за времетраење на кризата; Мерка 7 - Државата се грижи за лицата кои биле дел од неформалната економија и останале без приходи - обезбедува парична помош за домаќинствата и енергетски додаток за корисниците на социјална заштита; Мерка 8 - Се запира Законот за извршување до крајот на јуни; Мерка 9 - Одложување на кредитите кај банките; Мерка 10 - Намалување на ратата и репрограмирање на кредитите кај финансиските друштва и лизинг компаниите; Мерка 11 - Да се одложи плаќањето закуп за корисниците на социјалните станови; Мерка 12 - Дополнителни бескаматни кредити за фирмите од нови 8 милиони евра; Мерка 13 - 50 милиони евра евтени кредити од Развојната банка на Република Северна Македонија пласирани преку комерцијалните банки за заштита на ликвидноста на компаниите; Мерка 14 - Се забранува отворање на стечајна постапка; Мерка 15 - Задолжително користење на првиот дел од годишниот одмор; Мерка 16 - Формирање на солидарен COVID-19 фонд; Мерка 17 - Намалување на авторски хонорари; Мерка 18 - Непречен транспорт на стока, на патниот сообраќај и олеснување на работата на компаниите од градежен сектор за време на вонредната состојба; Мерка 19 - Поддршка за одржување на економската активност и извозот; Мерка 20 - Финансиска поддршка за месеците април и мај 2020 година во износ од 14.500 денари месечно за физичките лица кои вршат самостојна дејност; Мерка 22 - Замрзнување на цените на лимон, портокал, мандарини, грејпфрут и кlementина; Мерка 23 - Забрана за извоз на пченица и брашно; Мерка 24 - Замрзнување, пролонгирање или репрограмирање на кредитите за граѓаните и фирмите погодени од корона кризата; Мерка 25 - Ослободување од плаќање на износот на аконтациите на данокот на личен доход и на износот на аконтациите на данок на добивка за месеците март, април и мај 2020; Мерка 26 - Поддршка за исплата на плати, која продолжува да важи и за последниот квартал од годината, односно и за месеците октомври, ноември и декември; Мерка 27 - Платежни картички за граѓаните за поголема потрошувачка и за развој на домашните економски дејности; Мерка 28 - Зголемувањето на грејс периодот кај бескаматните кредити од КОВИД-19; Мерка 29 - Нови 100 милиони евра поволни кредити од Развојната банка на Република Северна Македонија; Мерка 33 - Намалување и/или укинување на парафискалните давачки; Мерка 37 - Поддршка за занаетчиите; Мерка 38 - Државна кредитна гаранција; Мерка 39 - Државна царинска гаранција; Мерка 40 - Дополнително одложување на отплата на кредити за компании, до крајот на годината; Мерка 41 - Намалување на казнената камата за јавни давачки за половина од 0,03% на 0,015% до крајот на годината; Мерка 42 - Одложување на плаќање на аконтација на данокот на добивка; Мерка 43 - Ослободување од ДДВ

за донации од јавен карактер, за уште 12 месеци; Мерка 45 - Одложено плаќање на ДДВто; Мерка 46 - Бришење на условот за собирање поени од Континуирано професионално усовршување (КПУ) за продолжување на лиценца за сметководители; Мерка 47 - Зголемување на периодот за покривање на загуби на товар на идни добивки; Мерка 48 - Зголемување на прагот со кој субјектите би биле дел од режимот на неоданочување со данок на добивка и зголемување на прагот со кој субјектите би влегле во режимот на вкупен приход; Мерка 49 - Признавање на трошокот за приватно здравствено осигурување како признаен расход; Мерка 51 - Признавање на расходите за тестирање од КОВИД – 19, исто така како признаен расход; Мерка 52 - Намалување на увозни давачки за сировини и репроматеријали; Мерка 53 - Поддршка за развој на човечкиот капитал; Мерка 54 - Поддршка на откуп на грозје од реколта за 2020 година; Мерка 55 - Ослободување во висина на 2/3 од законски пропишаниот износ за приредувачи на игри на среќа; Мерка 56 - Промена на пресметка на основата за финансирање на Единиците на локалната самоуправа; Мерка 57 - Викенд без ДДВ.